

MODRA
PTICA
LETOIV.

*R. Academiæ
Sci. Lit. et
Arts. Præs. et
Vicepræs.
(8u. 307.)*

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100—. Posamezna številka Din 10—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 12. ŠTEVILKE

NOVEMBER

J. Ž.: Pogovor z arh. I. Spinčičem o opremi knjige

Janko Lavrin: Gogolj kot umetnik in moralni učitelj

Janez Žagar: Idila ob petrolejki

Janez Rožencvet: Ukradena sveča

Poročila

Razno

POGOVOR Z ARH. I. SPINČIČEM O OPREMI KNJIGE

PRIOBČIL J. Ž.

Ivo Spinčič je opremil do zdaj samo pri založbi Modri ptici ena in dvajset knjig in skoro vse so take, da bi bile lahko na vsaki mednarodni razstavi med najlepšimi primeri. Da to ni pretiravanje, dokazujejo priznanja, ki jih niso izrekli samo domačini, marveč tudi tujci. Ko sem bil lani pri Fülöpu-Millerju na Dunaju, je ta vzel s police slovenski izvod »Svetega satana«, ki mu ga je poslala založba, in rekel: — Da imate Slovenci tako opremljene knjige, tega bi ne verjel, če ne bi videl. — Nato mi je pokazal kakih dvajset izdaj te knjige, ki so izšle v nemščini in številnih drugih jezikih, da bi jih primerjal z našo. Bile so vmes tudi res lepe, a lepše od naše nobene. — Ta oprema se docela sklada, več, celo označuje čustveno in miselno razpoloženje okolja in ljudi, ki jih knjiga opisuje; in vse to je narejeno docela preprosto, brez simboličnih pripomočkov, — je rekel Fülöp-Miller. In kakor vemo, so Nemci glede knjižnih oprem razvajeni. Sličnih priznanj, ki so jih izrekli ugledni inozemci pismeno ali pa, če so se mimogrede mudili v Ljubljani, tudi ustno, bi lahko navedli še več. In potem lanska razstava slovenske knjige na velesejmu, ki je zbujala zlasti pri neslovencih pravo občudovanje; ta razstava je sijajno pokazala, kako zelo je napredovala v zadnjih letih naša knjiga, ne le po dobri izbiri in številu, marveč tudi po opremi. In v tem pogledu ima nemajhno zaslugo tudi Ivo Spinčič. Namenil sem se, da ga obiščem in mu zastavim nekatera vprašanja, ki bi utegnili zanimati naše bralce in o katerih bi bilo morda dobro spregovoriti tudi obširneje, kakor bo mogoče v tem kratkem pogovoru. Poiskal sem ga najprej na mestnem gradbenem uradu, kjer sem ga našel med akti in načrti. Zaradi obilnega dela, ki ga je imel, sva se morala prav na kratko zgovoriti, da ga obiščem na domu. Našel sem ga naslednji dan v njegovi delovni sobi. Za uvod sva kramljala o njegovem pohištvu, za katero je sam napravil načrte in ki skozi in skozi izdaja okus in značaj arhitekta Spinčiča. Prvi vtis, ki ga človek dobi, ko vstopi, je nerazkošna izbranost, mir in svetloba. Vse črte in ploskve pohištva so ravne in gladke, nikjer ni nobenih nepotrebnih okraskov, oblike so preproste in take, da najboljše služijo potrebi in namenu, razvrstitev posameznih kosov po prostoru in vedre barve pa delajo vtis prostornosti, svetlobe in domačnosti. Nato sva se mimogrede pomudila pri njegovi knjižnici, v kateri so po večini lepo vezani zvezki leposlovne in strokovne literature. »Kakor vidim,« sem mu rekel, »niste podobni obrtniku, ki izdeluje svoje predmete le za druge, sam se pa ne meni dosti zanje. Imeti hočete tudi v svoji knjižnici lepo opremljene knjige.« On se je pri tem nasmehnil, nato pa me je povabil, da naj sedem. Vprašal sem ga:

Lepo vezana knjiga je postala pri nas prav za prav že nujna potreba večine bralcev; a sem pa tja se vendarle še čujejo ugovori, češ, da je to nepotrebna potratnost in da je važna le vsebina. Kaj pravite na ta ugovor?

Že od mladosti se spominjam, da sem zmerom z večjim pričakovanjem in z večjim zanimanjem začel čitati knjigo, ki je bila lepo opremljena kakor pa knjigo, ki je bila v tem pogledu, recimo, zanemarjena. Pri tem je tudi ostalo. Mislim, da je pretežna večina ljudi takih, ki imajo večje zaupanje tudi do vsebine, če je posoda, v kateri jo dobe, lepa. To je prvi zgolj estetski razlog, ki govori za to, da bodi knjiga dostojno izdana. Biti mora čisto in pregledno tiskana, na papirju, ki je za oči prijeten in kolikor mogoče trpežen. Tudi platnice naj bodo trdne, da se knjiga dobro ohrani, in za pogled čim lepše in okusnejše. Taka zunanost knjige priča tudi o spoštovanju, ki ga imamo do pesnikovega oziroma pisateljevega dela. Poleg estetskega pa imamo za opremo knjige tudi čisto stvarne razloge. Ali si morete predstavljati namesto knjige kar šop slabo potiskane papirja? Ne, ker bi bilo že vse skupaj zmečkan, raztrgano ali pa celo izgubljeno, še preden bi tako knjigo enkrat do konca prečitali. Knjiga pa je tudi zato tukaj, da jo lahko shranimo. Vsaka dobra knjiga, leposlovna in celo znanstvena, ima toliko vrednot, da jih pri prvem branju nikoli ne izčrpamo. Poleg tega človek v različnih dobah svoje starosti in ob različnih razpoloženjih in doživetjih, tudi različno dojema vsebino kake umetnine. Parkrat se mi je že pripetilo, da sem prebral knjigo in se me je komaj dotaknila. Šele veliko pozneje sem se nepričakovano spomnil na majhen prizor iz nje in vzel sem jo v roko ter jo začel znova brati. In vsaka stran mi je toliko povedala, da sem se čudil, kaj mi je bilo, da me ni ogrela, ko sem jo prvič bral. Knjigo pa hočemo ohraniti tudi drugim. Zato je premalo, če je samo sešita. Sicer je res, da imajo Francozi poleg majhnega števila najrazkošnejše opremljenih, skoro zgolj broširane knjige. Toda tam izide vsak dan cela množica vsebinsko vrednih in nevrednih knjig in Francozi jih pokupijo, prebero in potem pogosto vržejo proč. Knjiga je zanje nekaj čisto drugega kot za nas. Morda bi smeli primerjati tamkajšnjo potrebo po njej naši potrebi po časopisu. Seveda s tem ni rečeno, da je ne cenijo. Nasprotno, zahteva po knjigi je pri njih tako velika, da tam lahko izide vse, med tem ko pri nas le najpotrebnejše. Knjige, ki jih pa hranijo v domačih knjižnicah, pa tam prav tako izbirajo in jih zahtevajo še posebno luksuzno vezane. Knjigi tudi ne zadostuje surov ovitek iz lepenke, platna ali usnja. Ker stoji v knjižnici, mora imeti napis na hrbtu in ker leži na mizi, tudi napis na platnici. Zakaj naj bo to čim okusnejše, sem povedal že prej. In mimogrede, ali mislite, da bi bila slabo opremljena knjiga pri nas toliko cenejša, da bi jo ljudje bolj kupovali?

Ne, prav gotovo ne. Obsežne knjige bi tudi pri najslabši opremi ne mogle biti dosti cenejše, kakor so zdaj na pr. mehko vezane knjige Modre ptice. In čeprav so te prav trdno in okusno opremljene, je vendarle zelo malo povpraševanja po njih.

Torej vidite, da je estetski moment močnejši od materijelnega in da je lepa zunanost pri knjigi potrebna.

Ali mi morete povedati kaj o razvoju knjižne opreme?

Ta razvoj gre vzporedno z razvojem kulturne zgodovine posameznih dob, vzporedno z arhitekturo in s časom. Včasih za dobo zaostaja, včasih

pa jo tudi prehiteva. To je odvisno od aktivnosti ali pasivnosti dobe same in od ljudi, ki jo v tem pogledu zastopajo. Zmerom pa se je oprema razvijala v znamenju spoštovanja do dela človeškega duha. Krasili so knjigo z ornamentami posameznih epoh, včasih bogateje, včasih skromneje. Ob sedanjem velikem napredku tehnike v vseh panogah, ob pogledu v sodobni čas, ko se povsod čuti potreba po ekonomiji sredstev, prostora, časa, smo se še posebno zavedeli, da sta potreba in material glavna zakonodajalca pri delu. Tema dvema se pridruži estetski čut ustvarjalca, ki skladno s prvima dvema določi primerno obliko nastajajočemu delu oziroma predmetu. Naučili smo se tudi, da šele razvoj prinaša formi ornament in da ga smemo uporabljati le tam, kjer mu je že stvar sama določila mesto. Renesansa, recimo, v 14. stoletju, spčetka ne pozna okraska, ampak ga posname šele pozneje po antičnih oblikah in ga preoblikuje tako, da postane zanjo značilen in v njenem razcvitu samostojen.

Ce vas prav razumem, menite, da smo danes na začetku neke dobe, ki...

Čakajte; naši dobi so glavno orodje stroji, torej predmeti, ki so novi v zgodovini. Ko jim iščemo oblike, se pri tem ne moremo opirati na tradicijo, marveč se moramo naučiti ustvarjati tako, kot dopušča to orodje oblikovati materijo. Z drugimi besedami: Ker bi bilo vsako privzemanje starih oblik ali okraskov posilstvo nad vsebino, moramo biti pri iskanju forme stvarni in se moramo ozirati le na zahteve, ki jih smiselno stavi ustvarjani predmet. Le iz take potrebe bo nastal tudi ornament, kjer bo nujen.

Ali se držite tega načela tudi pri opremljanju knjig?

Vsaj skušam se ga držati. Slutnja namreč, da je edini naš okras, ki je potreben na platnici knjige, čitljiva črka, po potrebi podkrepljena s črto, me zmerom bolj potrjuje v mnenju, da je vsaka drugačna okrasitev knjige nepotrebna. Pogoditi knjigi pravo barvo platnice, izbrati primerne črke in jih razvrstiti na platnico tako, da je potem celota lepa in zunanost skladna z vsebino, to se mi zdi ideal, ki bi se mu vselej rad približal. Ker vse to seveda niso stvari golega računa, marveč v pretežni meri intuicije, moram seveda o tem, koliko se vsakokrat približam idealu, prepustiti sodbo drugim.

Torej mislite, da mora biti zunanja oprema podrejena značaju in vsebini knjige in ne sme biti iz reklamnih razlogov kričeča?

Zdi se mi, da ne. Dostojno je treba varovati vrednost literarne vsebine tudi na zunaj in se odreči kričeči privlačnosti. Saj okus občinstva po mojem mnenju ni tako pokvarjen, da bi ga morali s pestjo opozarjati na dobro knjigo. Tudi sodobni človek zna ceniti preprosto obliko, ki naj mu bo ob pogledu na neprebrano knjigo prvo pojasnilo o njej.

S katero do zdaj opremljeno knjigo ste bili sami najbolj zadovoljni?

Spinčič se je na to vprašanje nekoliko nasmehnil, premišljuječ, ali bi nanj odgovoril ali ne. Potem pa se je le odločil:

Najbolj mi je všeč oprema »Svetlih samot«. Pri tej knjigi se mi je posrečilo skoro zgolj iz tiskarskih elementov (ulitih črk in črt) sestaviti opremo platnic, ki se mi zdi, da močno poudarja značaj Gradnikove pesmi. Vesel sem n. pr. tudi »Pana«, ker sem pri njem samo s pomočjo treh črk in okvira na naslovni strani nemara pravilno podčrtal osnovno

noto tega Hamsunovega dela. Nadalje sem pri Galsworthyjevih romanih poizkušal z barvo platna in usnja, ter z lahkim napisom na platnici in hrbtu podčrtati zmernost pisateljevega pripovedovanja, pa tudi konservativnost in zadržano čustvenost junakov iz družbe, ki jo avtor riše. O »Svetem satanu« se mi zdi, da je, čeprav laskavo, a vendar pravilno sodil Fülöp-Miller sam, ko je potrdil, da je zunanost dela skladna z vsebino. Tako bi vam nemara lahko povedal kaj o vsaki knjigi. Toda najbrže nič drugega kot to, kar lahko razvidite že iz opremljenih knjig in iz tega, kar sva zdajle govorila.

Ali se vam zdi, da ste se od svojih prvih osnutkov pa do zdaj kaj izpremenili v nazorih o opremi knjige?

Ne toliko morda izpremenil, kakor nekatere misli dopolnil. Če pogledate prvo knjigo »Blagoslov zemlje«, vidite, da sem skušal označiti značaj tega dela še nekako simbolično, med tem ko sem pri zadnji knjigi, »Arrowsmithu«, porabil zgolj najpreprostejšo črko in črto na primernem platnu in usnju.

Ali mi za zaključek lahko kaj poveste o opremi, ki jo pripravljate za »Veliko stvar«.

Za sedaj je to še prevelika stvar. Kadar bo docela gotovo, boste videli. Prav tako bodo videli tudi bralci, ki bodo, ako bo dobro, še bolj presenečeni, če ne bodo vnaprej nič vedeli. Ako ne bo dobro, se pa vsaj ne bodo jezili, da sem kaj preveč pripovedoval.

GOGOLJ KOT UMETNIK IN MORALNI UČITELJ

JANKO LAVRIN¹

I

Gogolj je namigaval često na kaotično naravo svoje osebnosti. A da ni odkril sam te resnice o sebi, bi povsem zadostovali za to njegovi spisi, kajti le-ti so — po njegovih lastnih besedah — le zakrinkana zgodovina njegove duše. Res, svoje »Večere« je pisal predvsem zato, da bi obrnil na vsak način oči od sebe, pa se vendarle tudi v teh nanašajo predmeti in simboli podzavestno na njegovo notranje življenje. Za svojim »Mirgorodom« pa je ustvarjal tako svoja »humoristična« kakor tudi »realistična« dela, gledajoč zgolj vase. Potemtakem ni ničesar bolj osebnega, kakor sta njegov navidezni realizem in smeh.

¹ Janko Lavrin, naš rojak iz Metlike, zdaj redni profesor slovanskih jezikov in komparativne literature na angleški univerzi v Nottinghamu, je priznan kot eden najdarovitejših in najbolj svojjskih psihoanalitičnih kritikov sodobne evropske književnosti. Že kot srednješolec je bil po svojem bogatem znanju pravi pravcati fenomen med sovrstniki. Študiral je v Novem mestu, Pragi, na Šušaku, kjer je tudi maturiral. Univerze je obiskaval v Petrogradu in Helsingforsu, med svetovno vojno je bil vojni dopisnik ruskega dnevnika »Novoe Vremja«, po vojni pa se je preselil na Angleško, kjer je dosegel visoke časti in se oženil z darovito slikarico iz Liverpoola. Še kot srednješolec je dvakrat potoval po Rusiji in drugih daljnih krajih. V ruščino je prevedel tudi več del našega Ivana Cankarja (»Hiša Marije Pomočnice« itd.) in precej-

»Noben mojih čitateljev se ne zaveda, da se smeje meni samemu, ko se smeje mojim junakom,« izpoveduje l. 1847. »V meni se je nakopičil kup vseh mogočih napak v večji meri nego v kateremkoli drugem človeku... Da sem jih zagledal vse ob istem času in naenkrat, bi se moral obesiti... V svojih junakih sem jel slikati lastne grdote. Glavno pa je pri tem, kako sem to delal. Izbral sem si kakršno že slabo potezo, bodisi lastno ali pa tujo, pa jo pričel obdelavati pod kakim drugačnim imenom ali v drugačni vlogi in si jo skušal napraviti za svojo navidezno smrtno sovražnico — sovražnico, ki mi je prizadela kako strašno krivico; pa sem jo obdelaval s hudomušnostjo, ironijo in sploh z vsem, česar sem se mogel domisliti. Da je videl kdo pošasti, ki so mi prihajale sprva izpod peresa, bi trepetal od groze.«

To mesto nam nudi zanesljiv ključ do onga Gogolja, ki je bil nezadovoljen s svetom zato, ker je bil nezadovoljen s samim seboj. Njegova ljudomrzkost korenini v njegovem modrovanju. V svoji borbi za višje usmerjenje življenja se je namreč vedno bolno zavedal lastnih napak, ki jih je svoj čas poveličeval, pozneje pa jih preganjal z neizprosno krutostjo. To je vzrok, da so njegovi negativni tipi silno prepričujoči. Njegova umetnost, ki je sprva težila v romantiko, se je razmahnila sčasoma v borbo z realnostjo in s samim seboj in je dobila svoj najpopolnejši izraz v »Mrtvih dušah«. Ta proces ustvarjanja ga je nujno privedel do tega, da je usredinil vso svojo energijo na onih življenjskih vidikih, ki so bili najprikladnejši za pospešitev njegove notranje razbremenitve, za njegovo katarzo. Vozel kot tak mu je postal sekundarnega pomeni. Pomembni so mu bili le značaji, pa one odvratne poteze našega življenja, s katerimi je mogel osvetliti lastne napake pa tudi svoj pretirani idealizem.

Samo tako si moremo razlagati, zakaj je bil Gogolj nesposoben, reči moramo, organsko nesposoben, ustvarjati pozitivne tipe. Kadarkoli jih je skušal oblikovati, je izgubil svoj navadni elan ter intenzivnost gledanja. V skrajnem slučaju si jih je mogel izmišljati le po mehaničnih vzorcih. V kolikor pa je dolgoval svoj »realizem« notranji potrebi, da je smešil z njim lastne napake, je bil njegov zadnji impulz za ustvarjanje v bistvu etičen. Na dnu njegovih največjih umetniških dognanj moremo odkriti moralne klice, ki pa jih je seveda prikrival, ko jih je prenašal na estetsko polje. Zadnjo sankcijo Gogoljevi estetski delavnosti je dajal na ta ali oni način pravi pravcati prikriti romantični moralist. Naposled mu je postala umetnost sredstvo za doseg višje oblike življenja, pot k lastnemu izpopolnjevanju.

Vprav na tej poti pa je trčil Gogolj na dve veliki oviri. Prva od njiju je navadna tendenca vseh moralnih impulzov: emancipirati se od umetnosti ter preiti v racionalizem, t. j. izroditi se kratko malo v moraliziru-

šnje število pesmi iz bolgarščine. Ker govori vse slovanske in večji del drugih evropskih jezikov, si je z lahkoto utrl pogled v evropsko književnost in zaslovel po svojih originalnih in globokih kritičnih esejih med angleškimi literarnimi krogi kot esejist kateksohen. Lepo število obsežnih študij je že izšlo izpod njegovega peresa. Tu omenjamo le glavna: »Dostoevsky and His Creation«, ki mu je pridobila profesorsko stolicco na nottinghamski univerzi, »Ibsen and His Creation«, »Nietzsche and Modern Consciousness«, »Tolstoy«, »Gogol«, »The Studies in European Literature«, »The History of Russian Literature«, itd. Kot slovenski kulturni konzul na Angleškem je seznanil angleške kulturne kroge z našo kulturo in književnostjo kakor še noben Slovenec dotihmal. (Opomba prevajalca).

joče pridiganje. Druga napaka pa je bil Gogoljev »kompleks inferiornosti«, ki je vedno pospeševal njegov egotizem, domišljavost in svetne ambicije — vse one poteze, ki so ga delale često tako neprivlačnega, tako samopoudarjalnega, da si niso mogli niti njegovi najboljši prijatelji kaj, da jih ne bi odbijal. Plenjov ga je n. pr. odkrito ošteval v nekem pismu: »No, kdo pa si ti? Kot človek si pritajeno, samoljubno in domišljavo bitje, pripravljeno doprinesiti slavi vsako žrtev. In kakšen si kot prijatelj? Ampak, ali zate sploh so prijatelji?« Sergej Aksakov sam pravi, da je v Gogolju nekaj odbijajočega... Ne vem, ali je vobče kdo ljubil Gogolja kot človeka? Po mojem mnenju bi bilo kaj takega v resnici nemogoče.«

II

Vprav tu trčimo na jedro Gogoljeve notranje dileme, ki je bila v neprestani divergenci dveh impulzov, katerih ni mogel nikoli spraviti v prijateljski stik: nagon k višjemu samousmerjanju in nagon k egotističnemu samouveljavljanju. Vsak od njiju pa je bil na drugačnem področju. Zaradi tega imamo opraviti tudi v etičnem pogledu pogosto z dvema Gogoljema, ki se razlikujeta tako zelo, da skoraj izključujeta drug drugega. Medtem ko kaže prvi Gogolj vedno odkrito in strastno hrepenenje, da bi prišel v imenu višjih vrednot preko lastnega »jaza«, ga njegov samopoudarjalni dvojnik vleče vedno nazaj ter mu brani uiti samemu sebi. Odtod čudna mešanica njegove osebnosti: globoko duševno stremljenje, spojeno z navadno domišljavostjo, pa velika duševna plemenitost, spojena s hladnim ravnodušjem do svojih bližnjih, celó do svojih prijateljev; nekakšne erotične perversnosti, goreči asketizem itd. Čim bolj pa se je zavedal svojih napak, tem bolj je reagiral nanje, hoteč uveljavljati samo to, kar je bilo v njem dobrega. »Ljubim vse, kar je dobrega. Le-to iščem ter gorim od nestrpnosti, da najdem; sovražim pa ostudne napake in jim ne stiskam rok, kakor delajo moji junaki. Mrzim svoje poteze, ki me ločijo od dobrega. Borim se z njimi. Izrul jih bom in Bog mi bo pomagal pri tem.«

Etična pobuda je bila v njem tako močna, da ji je dajal duška celó v posrednejši umetnostni obliki — v svoji korespondenci. Pridigarski in šolniški ton je bil bolj ali manj vedno očit v Gogoljevih pismih; pričinja se pri onih, ki jih je pisal še iz kolegija svoji materi. Po svojih zmagovitih uspehih, zlasti, ko je bival v tujini, pa je svojim prijateljem sistematično pridigal s pismi. In spet jim je pridigal predvsem one kreposti, ki jih je najbolj potreboval in jih želel doseči sam. Z drugimi besedami: često se je silil k temu, da bi si usvojil neka moralna stališča na račun napak, ki bi se jih bil rad iznebil. To pa se ni dalo zlit z njegovo umetnostjo, kajti njegovo umetniško utvarjanje kot tako je bilo ta čas predvsem proces njegove moralne katarze. Nič čudnega torej, da ga je pripravil ta neprestani dvoboj s samim seboj često tako daleč, da je bil navidezno podoben nekakšnemu retoričnemu pozêrju. Pa celo proza mu je bila le sredstvo, ne pa namen. Tako pripominja eden njegovih prijateljev, L. T. Arnoldi (Smirnov po poli brat): »Kdorkoli je osebno poznal Gogolja, ne more dvomiti o resničnosti njegove izpovedi, da je prenašal večino svojih napak in slabosti na svoje junake, jih smešil v svojih spisih ter se jih tako rešil za vedno. Odločno sem pre-

pričan, da je bilo tako. Gogolj je bil nenavadno strog do samega sebe; ker se je boril ves čas s svojimi nepopolnostmi, je zašel pogosto v nasprotno skrajnost ter postal kdaj pa kdaj tak čudak in posebnež, da da ga je marsikdo smatral za afektiranca in pozêrja.«

Preganjajoč svoje napake pa je postal Gogolj sam žrtev ene le-teh: da je domišljavo poudarjal samega sebe. Kakor vsi, ki dvomijo o svoji moči in se bojé igrati v življenju kako nižjo vlogo, n. pr. vlogo Akakija ali Poprišina, se je nagibal k temu, da bi postal avtoritativen in agresiven, brž ko je začutil moč v svoji roki. To moč mu je dal uspeh »Revizorja«, še bolj pa uspeh »Mrtvih duš.« In precenjujoč vse, kar je namigavalo še tako rahlo nanj, ni pripisoval tega uspeha lastni môči, ampak naravnost božji volji. Zvračajoč tako odgovornost za svojo usodo na Boga, se je jel nagibati k temu, da je videl v vsakem svojem uspehu le nov dokaz, da mu je sojena od zgoraj posebna usoda, ki je in mora biti pomembnejša od usode drugih ljudi. Nazadnje je prišel tako daleč, da je smatral vsako naključje v svojem življenju za znamenje božje skrbi za njegovo osebo, za znamenje, da je eden izvoljenih. Če pa se čuti človek takega kova za izvoljenca, smatra gotovo tudi za svojo dolžnost, postati tega vreden z bogaboječim življenjem, molitvijo, asketičnimi vajami in tudi s tem, da pridiga pravo pot onim, ki še tavajo v temi.

Vprav tu pridemo do čudovite črte, na kateri se često srečujeta vzvišena religioznost ter prekomerni egotizem in da celó izključujeta drug drugega, ustvarjajoč nekakšno duhovno monomanijo. In kar je še bolj čudno: največji notranji ponos mora hoditi tu z roko v roki s pristnimi človeškimi tendencami k dobremu. Domišljavi, samega sebe poudarjajoči egoist ter najodkritejši pridigar novega življenja se moreta tako zlititi, da postaneta skoraj neločljiva. V Gogolju vsaj sta se srečala ter ostala v nekakšni zvezi do konca njegovega življenja.

III

Gogoljeva narava je bila nedvomno ugodna podlaga za tako združitev. Razen tega pa je bilo še več drugih vzrokov, ki so bolj ali manj pripomogli k temu ter dali njegovemu nagnjenju tako smernico.

Eden le-teh je bila tragična smrt Puškina, ki je bil l. 1837. ustreljen v dvoboju. Gogolj je čutil, da je prešlo po Puškinovi smrti vodstvo ruske književnosti in kulture nanj. Ker pa je bil na svojem dnu, kakor vedno, nezaupen do svojih moči, je skušal s čim večjo vnebo povzdigniti svojo pravico do tega vodstva. In je prevzel, ali se vsaj silil prevzeti to zadevo nase v smislu Puškinovega »Preroka«. To pa je seveda veliko več kakor zgolj književnik, postati mora verski zakonodajalec v najvišjem pomenu besede. Hotel je vsaditi besedo božjo v rusko srce. Ker pa se (radi svoje »grdote«) ni čutil za to docela upravičenega, si je prizadeval zaslužiti pravico za to tako, da je strogo živel in neizprosno pridigoval prijateljem, kaj hoče po njegovem mišljenju sam Bog razodeti po njem. In prav na tej stopnji je postajal moralizirajoči dvojniki v njem polagoma samozavestnejši in se je jel mešati v njegovo umetnost, ki ji je skušal vsiliti »preroške« misli in namene. Drug važen vzrok pa je bilo Gogoljevo zdravstveno stanje. Ker se svojih neprestanih duševnih bolesi ni mogel iznebiti, si je pa usvojil življenjsko filozofijo, ki bi mu pripomogla, da bi jih sprejel, in videl v njih celo nekako novo znamenje od zgoraj.

Jeseni l. 1840., ko je živel na Dunaju, je bil resno potr. Njegova bolezen ni sicer točno znana, kakor pa vse kaže, je nedvomno obolet na živcih in želodcu hkratu. To bolezen je povečavala njegova prirojena hypochondrija. »In temu se je pridružila še bolna melanholija, ki mi je ni mogoče opisati,« toži v nekem pismu. »Bil sem v takem stanju, da kratko malo nisem vedel, kam naj bi šel in kaj naj bi počel. Niti dve minuti nisem mogel mirovati, ne glede na to, ali sem bil v postelji ali pa sem sedel ali hodil... Oh, bilo je grozno... Dan na dan mi je postajalo huje. Naposled mi ni mogel niti zdravnik več dati upanja v okrevanje. Umevajoč svoj položaj, sem naglo zbral vso svojo energijo ter načel po svojih najboljših močeh oporoko. Misel, da bi umrl med Nemci, se mi je zdela prestrašna. Zato sem naročil voz ter odrinil v Italijo.«

Nemara je vse to pretiraval, ker je hotel najti tako nov dokaz, da se Bog posebej zanima za njegovo usodo. Čim hujša je bila torej njegova bolezen, tem večja je morala biti čudežnost njegovega okrevanja, ki ga je bilo seveda treba priposovati neposrednemu vmešavanju Boga samega; češ, Bog ga je hotel neposredno ohraniti, da bo mogel izvršiti preroške naloge in poslanstva. Prav tako je bilo z njim, samo v še večji meri, po bolezni l. 1845.

Torej je bilo več vnanjih vzrokov, ki so morali tedaj vplivati na »mistično« nagnjenje v Gogolju. Med svojim bivanjem v Rimu je bil tudi pogosto gost ruske kneginje Zinaide Volkonsky, ki je postala goreča katoličanka.² Tu se je tudi seznanil (l. 1838.) z mnogimi poljskimi mesijanisti, ki so radi mešali svoje psevdomistične fantazije s političnimi utopijami in stremljenji. Bral je Mickiewicza in Krasinskega. Nekaj časa je bil dozdevno precej naklonjen katoličanstvu. Tu je bil tudi priča smrti svojega mladega jetičnega prijatelja Josipa Wielgorskega, bržkone edinega človeka, do katerega je čutil nezatajevano prijateljstvo in celo nekakšno materinsko nežnost, kakor pričajo njegovi lirski odlomki in zapiski »Noči v vili« (1839.) In k temu še seznanitev z religioznim slikarjem Ivanovom, čigar naziranja o umetnosti so bila zelo sorodna nazorom, ki jih izraža druga verzija Gogoljevega »Portreta«. Pa prihod Žukovskega v Rim, čigar mehki značaj se je vedno nagibal k sentimentalni religioznosti, ki jo ima »eine schöne Seele,« ter Gogoljevo vedno večje prijateljstvo z gdč. Rosset-Smirnovom, ki je trpela v svojih poznejših letih od napadov starodeviškega pietizma. Omeniti moramo tudi njegove tesnejše stike z moskovskimi slovanofili (po l. 1841.) ter z raznimi pobožnimi ženskami, pripadnicami višjih krogov, ki so vedno rade poslušale Gogolja »učitelja«, čeprav je bil po njihovem mnenju družabno nižji od njih. Mimogrede bi mogli najti med temi tudi kako pristno krščansko dušo, n. pr. staro grofico Nadrino Šeremetjevno. Nadalje je moralo splošno češčenje Gogoljevega genija, zlasti še, ko se je vrnil v Rusijo s svojimi »Mrtvimi dušami«, še bolj povzdigniti njegovo samočislanje. Panajev, soizdajatelj »Sovremenika«, ki je videl Gogolja v neki družbi med njegovim začasnim bivanjem v Moskvi pri kosilu, piše: »Nikakor ni mogel prezreti češčenja in slavljenja, ki so mu ga izkazovali, in sprejemal je vse to kot nekaj dolžnega in si prizadeval skriti svoje

² Ta čas je bilo tudi več drugih pravoslavnihi konvertitov v katoličanstvo med rusko aristokracijo, n. pr. knez Gagarin, knez Mešerskij itd.

zadovoljstvo pod videz ravnodušnosti. V njegovem vedenju je bilo nekaj prisiljenega, izumetničenega, nekaj, kar je delalo mučen vtis na vse, ki niso gledali nanj kot na genija, ampak zgolj kot na človeško bitje.« Moskovski slavofili so se mu pa začeli laskati v tolikšni meri, da je postal malone njihov enfant gâté in deloma celó eksponent njihovih idej.

Kratko malo, bilo je več razlogov — notranjih in vnanjih — da se Gogolj ni več zadovoljeval z vlogo čistega in preprostega pisatelja, marveč da je kazal vse močnejšo željo, postati duševni voditelj, ki mu je izjavljati voljo in besedo božjo. Nihče, kdor čita Gogoljeva pisma iz one dobe, se ne more ubraniti začudenju spričo naglega porasta njegove duhovne monomanije, ki jo je tako čudovito prevevalo njegovo pristno moralno stremljenje. Pogodinu je n. pr. pisal iz Rima: »Brez domovine sem, valovi me tepejo in mečejo sem ter tja in opirati se morem edinole na sidro onega ponosa, ki so ga vlile vame višji sile... Ne smete mi laskati radi mene samega — ne, v tej posodi (t. j. v Gogolju) je skrit zaklad.« In nekemu drugemu prijatelju je pisal v tem času: »Poslušajte torej, zdaj morate poslušati mojo besedo, kajti moja beseda ima dva-kratno moč nad vami in gorje vsakomur, kdor je ne posluša... O verujte v moje besede! Posihmal ima moja beseda moč od zgoraj...« Nekoč se je spozabil tako daleč, da je rabil tale izraz: »Noben mojih prijateljev ne more umreti, kajti z menoj bo živel na veke.«

Najboljši, čeprav malo prestrog komentar Gogoljevemu razpoloženju v tem času je morda pismo, ki mu ga je pisal Sergej Aksakov 9. dec. 1848.: »Že dolgo časa sèm se čutim nezadovoljnega s smerjo vašega religioznega naziranja. Ne da bi ga ko slab kristjan slabo razumel in bil zaradi tega v strahu, marveč zato, ker sta me genila vaša krščanska ponižnost in pa vaš ponos. Mnoga mesta v vaših pismih so me vznemirjala. Ali izrazili ste jih tako pesniško krasno, s takim odkritosrčnim občutjem, da se nisem upal poslušati svojega notranjega glasu, ki jih je obsojal. Vkljub temu pa jim še danes ne verjamem. Prizadeval sem si razlagati si té neugodne vtise tako, da bi bilo vam po volji. Kar s seboj ste me potegnili in zaslepili in spominjam se, da sem vam pisal svoj čas entuzijastčno pismo ter vam odkrito potožil, da sem kot kristjan tako daleč od tega, kar bi moral biti. Medtem je vaše novo stališče napredovalo in se razmahnilo. Moje zavzetje za vas se je obnavljalo vse silneje: vsako vaše pismo ga je podkrepjevalo. Namesto nekdanjih toplih prijateljskih srčnih izlivov pa se je jelo kazati v njih nekakšno pridigarsko izpodbujanje, izpodbujanje, ki je bilo zdaj skrivnostno, zdaj preroško, vedno pa hladno, in kar je najslabše od vsega — polno domišljavosti, pokrite z raztrganim pregri-njalom skromnosti. Te svoje besede bi lahko podkrepil z marsikaterim izvlečkom iz vaših pisem, mislim pa, da bi bilo to nepotrebno in pre-mučno opravilo zame. Takoj nato ste nam poslali hkratu s silno zamo-tanim pismom dušo odrešujoče »Življenje Tomaža Kempčana« in po-drobna navodila, kako, kedaj in v kolikšni meri jih moramo rabiti. Ob-enem ste nam obetali, da bo povzročilo to korenito izpremembo v našem duhovnem življenju... Moja pozornost se je prelevila naravnost v strah in pisal sem vam precej odkrito in ostro pismo. V tem času me je zadela grozna nezgoda: izgubil sem eno oko, katerega vid se ne dá popraviti in začutil sem, da mi peša tudi drugo oko. Prevzel me je obup. Izlil sem vso svojo žalost v vašo dušo, pa sem prejel v odgovor le nekaj suhoparnih, hladnih vrstic, ki so srce potrtega prijatelja le še bolj užalo-

stile, namesto da bi ga bile potešile in okrepile.³ Pozneje ste bili tudi vi dolgo časa bolni⁴ in nedolgo po vašem počasnem okrevanju se je začelo moje smrtno trpljenje, ki traja še vedno. Le malo je bilo reči, za katere se je zavzemala moja duša, vi pa ste bili vedno med prvimi. Vaše telesno zdravje se je očitvidno izboljšalo in vaše delavnosti so pričele novo pot. A kakšne delavnosti so bile to! Vsako vaše dejanje je bilo nov udarec zame in vsak novi udarec mi je bil hujši od prejšnjega.«

Nato se vrsté mnoge odkrite, toda prijazne obtožbe, od katerih pa bom navedel samo tole:

»Priatelj moj, kje je ona krščanska skromnost, ki vелеva delati dobro tako, da ne ve leвица, kaj dela desnica? Pravkar snujete javno in tako, da bo lahko slišala vsa Rusija, lastno Dobrodelno društvo, imenujete njene ude in jim dajete za delovanje navodila, ki so neizvedljiva in jih ni mogoče spraviti v sklad z ničimer. Kako si morete umišljati, da bi bile osebe, ki jih določate, zlasti pa ženske, tako neuvidevne, tako neskromne, da bi privolile, sprejeti vlogo javnih dobrotnic, ki ste jo jim dodelili?⁵ Kje je tu vaše nekdanje, jasno in zdravo mnenje o javnosti, o kričavosti v zadevah dobrodelnosti? Pozabili ste popolnoma na človeško skromnost.«

IV

Prav v tej dobi je dosegel višek spor med Gogoljem umetnikom in Gogoljem moralistom, spor, ki ima na videz marsikaj sorodnega z notranjo dramo Tolstega. Poln »konstruktivnih« moralnih tendenc je začel Gogolj zavračati značaje, ki jih je bil ustvaril v svojih prejšnjih delih. Skoraj strah ga je bilo pred njimi, kakor pred nekakšnimi emanacijami hudobnega duha. Kakor njegovega junaka portretista, slikajočega hudiča, je mučila tudi Gogolja misel, ali niso nemara njegove odurne podobe le odsev hudobca in potemtakem greh, za katerega mu je treba zadostiti s krepostnim življenjem kakor tudi s kakimi pozitivnimi in resnično moralnimi značaji, ki jih mora ustvariti v svojih novih delih. Nekaj takih značajev je sklenil podati v drugem, zlasti pa v tretjem delu svojih »Mrtvih duš«, kjer je hotel pokazati prerojenega Čičikova in celó prerojenega Pljuškina.

Vsekakor pa trčimo prav tu na neki vzrok Gogoljeve lastne tragedije. Kakor vemo, je moglo kreniti Gogoljevo umetniško gledanje zaradi njegove konstitucije samo v romantično, kvečjemu še v satirično smer, kajti zgolj na ta način je pobijal realnost in lastne napake. Kakor hitro pa je izgubil ta notranji *raison d'être* svoje umetnosti, je jelo njegovo notranje gledanje pešati in namesto umetniških simbolov je bil zmožen podajati le še izmišljene moralne lutke. Le-to se je dejansko zgodilo v ohranjenih poglavjih drugega dela »Mrtvih duš«, ki jih je pisal enajst let in jih sam dvakrat sežgal (1845. in 1852.). Spominjajoč se, kako je ustvarjal svoje negativne tipe, je določno čutil, da ne bo utelesil svojih pozitivnih, krepostnih in bogaboječih značajev drugače, kakor po lastnem

³ Gogolj je potolažil Aksakova z obetanjem »duševnega« vida namesto telesnega.

⁴ To se nanaša na Gogoljevo resno bolezen l. 1845.

⁵ Gogolj je napisal za novo izdajo »Revizorja« (1846.) precej slovesen predgovor z izjavo, da bo podaril ves denar, ki ga bo skupil zanj, ubožcem, in da bo poseben odbor aristokratskih dam, ki jih je navedel po imenu, zbiral prispevke itd.

doživetju — to pa ne z doživetjem v svoji domišljiji, ampak z dejanskim. In pričel se je siliti v taka doživetja.

To je bil vzrok za asketska razpoloženja in vaje, katerih žrtev je postal v svoji rimski dobi. Odsev njegovega prizadevanja, kako bi postal vreden te svoje »konstruktivne« vloge, moremo najti na nekem mestu druge verzije njegovega »Portreta«, nanašajočem se na nekega starega umetnika, ki je sklenil delati pokoro za svojo sliko »Antikrist« s tem, da se je umaknil v samostan ter napravil redovniško zaobljubo. »Iznenadil je tu vsakogar s strogostjo svojega življenja in z neutrudnim izvrševanjem redovniških predpisov. Ko je zvedel samostanski predstojnik za njegove slikarske sposobnosti, mu je velel naslikati sliko za glavni oltar. Skromni brat pa je opomnil, da ni vreden dotekniti se čopica, češ, da je okužen in mora zategadelj z naporom in velikim samožrtvovanjem najprej očistiti svojega duha, nakar bo šele postal sposoben lotiti se te naloge. Pa je stopnjeval strogost svojega redovniškega življenja, kar najbolj mu je bilo mogoče. Nazadnje mu tudi to ni več zadostovalo in se je umaknil v puščavo, da bi bil čisto sam. Tu si je zgradil celico iz drevesnih vej, se hranil s sirovimi koreninami, prenašal neki kamen iz kraja v kraj, stal nepremično na mestu in dvigal roke proti nebu, od sončnega vzhoda do sončnega zahoda in molil glasno brez nehanja. Na ta način je več let mrtvičil svoje telo in ga hkratu utrjeval z močjo goreče molitve. Naposled se je neki dan le vrnil v samostan in izjavil predstojniku odločno: »Zdaj sem pripravljen. Ako bo hotel Bog, bom izvršil svojo nalogo.«

Tudi Gogolj je imel trenutke, ko se je na sličen način pripravljal na svoje delo. Čim bolj pa se je silil k temu, tem manj je čutil v sebi pristno, neprisiljeno navdihnjenje. Lahko je sicer še ustvarjal, pa samo v redkih trenutkih. Nesrečno znamenje pa je bilo to, da si je razlagal nedostatek navdihnjenja v »pozitivni« smeri kot odtegnitev milosti božje zaradi svoje grešnosti. Iz strahu, da ne bi postal nevreden svojega velikega poslanstva, je postal še vnetejši v bičanju samega sebe in v hotenju, zaslužiti si ga z molitvijo in postom. »Bog, ki ve bolje od nas, kateri čas je prikladen za naše delo, mi je vzel za dolgo vrsto let sposobnost književniškega ustvarjanja,« je pisal Smirnovi. »Mučil sem se, silil sem se pisati in težko sem trpel, videč, da si ne morem pomagati, in večkrat sem si nakopal bolezen s tem prisiljevanjem, ampak nesposoben sem bil za vsako delo in vse, kar je izšlo tedaj izpod mojega peresa, je bilo slabo in izumetničeno.« Ker pa ni mogel estetsko oživotvoriti svojih moralnih teženj in idealov, se je skušal pomeriti v njih vsaj kot »učitelj«. Tako je pisal polagoma in pretrgano drugi del svojega velikega epa, a njegovi razmišljujoči in didaktični dvojniki so delali posamič vsak po svoje. Posledica tega je bila precej obsežna knjiga z dolgim naslovom: »Izbrana poglavja iz dopisov z mojimi prijatelji.«

Ta knjiga, ki je izšla l. 1847., vsebuje predvsem moralne maksime. Delo je pretencijozno, slovesno, polno volje po religiji, hkratu pa brez kakršnegakoli religioznega ognja. Nekatere strani v nji so kratkomalo duhomorne, kajti čim bolj hoče moralist Gogolj vsiliti svoje resnice samemu sebi in drugim, tem bolj retoričen postaja. Vdaja se duhovni domišljavosti, govori često v tonu zakonodajalca. Ob vsem tem pa kažejo mnoga mesta, da je bilo njegovo notranje iskanje vendarle odkritosrčno in tragično. Kljub vsem svojim neskladnostim je knjiga resnično in tipično

Gogoljeva. Nudi nam ključ do boljšega razumevanja njegove razdvojene narave, neverjetne notranje osamelosti in njegovih jalovih poskusov, priti v stik z realnim življenjem. Njegov romantični temperament je našel v nji nov, četudi spačen izhod, ki ponovno dokazuje njegovo popolno neprilagodljivost dejanskemu življenju.

Gogolj je bil prepričan, da bo veljala ta nova knjiga za nekakšno razodetje njegovim rojakom in morda tudi širšemu človeštvu. Malo pred njenim izdanjem je pisal Pletnjovu (avg. 1846.) iz Schwalbacha: »Tu je naposled moja prošnja! Kot moj zvesti prijatelj mi ne smeš odbiti te moje prijateljske prošnje. Odloži vsa svoja dela in se loti tiskanja te knjige, ki ima naslov »Izbrana poglavja iz dopisov z mojimi prijatelji.« Potrebni so je, prepotrebni vsi. Lahko pa rečem, da ne več za sedanjost. Ostalo ti pojasni knjiga sama. Še preden je boš dotiskal, ti bo jasno vse in vsi dvomi, od katerih trpiš, bodo izginili sami od sebe.«

Nobeno pretiravanje lastnih zaslug pa se mu ni izkazalo za tako usodno kakor to. Najprej ni imel pravega razumevanja za socialno in politično življenje Evrope ali Rusije, pa je kljub temu skušal rešiti raznotera pereča vprašanja z enim samim zamahom in z onim znakom nezmotne kompetence, ki je tako tipična za vse slavohlepne diletante. S kako samozavestjo razvija v tej knjigi svoja naivna naziranja o državi, rodbini, cerkvi, gledališču, vzgoji, duhovništvu, zemljiških posestnikih, uradnikih in celo o uradniških ženah! Bolj ali manj neodvisno je prišel do nekih vidikov slavofilskih doktrin, ki pa jih je poplitvil v največji meri. Gogolj je za politični kvietizem, za rusko avtokracijo kot malone božansko obliko vladavine, za kmetstvo, za stroge patrijarhalne ustanove — z eno besedo, vsa knjiga je prenagljena zmes socialnega sentimentalizma, združenega s »pobožnjaškim« razpoloženjem ter z izkrivljenim romantičnim pojmovanjem, ki izbija na površje v raznih oblikah moralne monomanije, edinole zato, kar najde tu svojo linijo najmanjše odporosti. Kot splošno zdravilo vsemu zlu pridiga osebno vplivanje in prepričevanje po »logiki« in je tudi v tem soroden »spreobrnjenemu« Tolstemu, dasi so bili notranji motivi moralizovanja Tolstega drugačni nego Gogoljevi. Nekateri njegovi nazori (n. pr. njegovo mnenje o gledališču), bi sicer utegnili biti zdravi, ampak končni vtis, ki ga dobimo iz celotne knjige, je ta, da Gogolj ni bil mislec in ni razumel duha časa, ki ga je hotel preobraziti. Celó ona Rusija, ki je nekoč živel v nji, mu je po vsem videzu docela izginila izpred oči. In kar je še slabše, skušal je, rekel bi, opravičevati vprav oni sistem ruskega življenja, ki ga je napadal svoj čas v »Revizorju« in v prvem delu »Mrtvih duš«.

Eden njegovih ruskih kritikov Ivanov-Razumnik pripominja primerno, da je padel naposled Gogolj, ki je bil vprav po svoji naturi velik antifilistinec, v etični filistinizem. Hoteč slaviti zmago, priborjeno nad samim seboj, je bil že žrtev in je pisal vrhu tega apoteozo vsakdanjemu buržuj-skemu življenju, le da je spremenil življenje v najboljšem primeru v zastarelo patrijarhalno idilo, na način svojih davnih zemljiških posestnikov, ki so tako dobro uspevali ob delu svojih kmetov. V celoti pa je »korespondenca« zanesljiva slika Gogoljevega notranjega stanja v onem času. Njegov »filistinizem« je bil posledica njegove notranje zagate. Hotel je biti prerok, pa ni imel nikakršne preroške vizije. To potrjuje tudi drugi del »Mrtvih duš«. Ideali njegovih pozitivnih značajev ne gredo preko pridobitnih buržujev. Slepac Čičikov sanja res o moralnem pre-

porodu, ampak le o takem, ki bi ga povsem zanesljivo usposobil za bogatega in tudi spoštovanega posestnika. »Čičikov ni mogel spati. Njegove misli so bedele široma. Možnost obogatitve se mu je zdela tako jasna, težko delo upravljanja posestva mu je postalo na videz tako lahkotno in naravno ter tako primerno njegovemu temperamentu, da je začel misliti resno, da si pridobiva resnično posest, ne pa le umišljeno. Pri tej priči je sklenil doseči z denarjem, ki ji ga bo mogel pridobiti iz zastavljanja umišljenih duš, posest, ki ne bo umišljena. Videl je že v duhu samega sebe, kako vodi svoje gospodarstvo in dela vse tako, kakor ga je naučil Skudrozoglo, točno in skrbno; uvedel ne bo ničesar novega, dokler ne bo korenito proučil vsega starega, na vse bo gledal z lastno pametjo, spoznaval vse svoje kmete, zametaval vse nepotrebno in se ne bo posvečal ničemu drugemu kakor delu in skrbi za zemljo... Že v naprej je slutil radost, ki jo bo čutil, ko bo uvedel skladni red, ko se bo živahno gibal vsak del organizacije ter se skrbno prilagojeval skupnosti. Delo bo uspevalo živahno in naglo, kakor se melje v mlinu iz zrnja moka, bo mlel vsakovrstne izmečke ter jih pretvarjal v gotov denar. Sleherni trenotek se mu je v domišljiji prikazoval njegov čudežni gost. Bil je prvi človek v vsej Rusiji, ki je čutil do njega osebno spoštovanje.»

Tega pa ni pisal Gogolj prav nič ironično, marveč čisto resno in povsem v duhu svoje »korespondence«. Ker obravnava le-ta marsikatero vprašanje individualnega in socialnega življenja, bi bilo zanimivo navesti tu nekaj njegovih nasvetov, kakor je n. pr. tale (iz »Pisma posestniku«): »Vaše opazke glede šol so popolnoma pravilne. Nuditi kmetu šolsko vzgojo, da bi se naučil dobro brati prazne knjižure, ki jih daje na svetlo naša evropska človekoljubnost, je prozoren nesmisel. Razen tega pa kmet tudi ne utegne tega...« Istotako je polna predsodkov tudi večina njegovih naziranj o politiki, religiji, službeni cerkvi. Ta dihajo ponekod tako reakcionarno, da se jetični Bielinsky ni mogel vzdržati, da mu ne bi napisal pisma, ki je eno izmed najbolj ogorčenih in strastnih, kar jih je kedaj napisal.

V

Bielinsky pa ni bil edini, ki je napadel Gogolja. Še enkrat se je obrnilo vse proti njemu. Religiozni slavofili so ga dolžili duhovnega napuha in reakcionarnih nazorov. Knjiga je povzročila strahovit hrup predvsem zato, ker je bilo vse rusko razumništvo, hkratu z Gogoljevimi osebnimi prijatelji, proti nji.

Gogolj je kajpada upal, da bo presegel vpliv njegove »korespondence« vse, karkoli se je do tedaj pisalo v Rusiji. Misлил je, da jo bodo sprejeli vsi in vsakdo kot nekakšno drugo sveto pismo. Namesto tega pa je naletel na napade, ki so zasmehovali in čisto napačno razumevali celó dobra mesta v knjigi, bodisi da so jih prezrli ali pa si jih krivo razlagali. Edino dobrotno stališče je zavzela ruska vlada, to pa je bil že sam po sebi zadosten vzrok za uničenje vsakega pisatelja.

Zdaj pa je začel Gogolj prav tako, kakor je prej precenjeval svoj uspeh, pretiravati svojo polomijo. Naenkrat je izgubil svojo proroško vnemo in zaupanje vase in se poskušal umakniti kamorkoli. Tako so postali njegovi izgovori dokaj protislovni. V nekem zasebnem pismu iz Napolja (v maju 1847.) se zagovarja s temile vrsticami: »Kljub vsem velikim napakam moje knjige, je pa v nji le neka resnica, ki jo je opazilo doslej le malo ljudi.

Knjiga vsebuje dramo duše — izpoved človeka, ki je občutil, da se pričinja naša vzgoja šele na točki, na kateri se po vašem mnenju že končuje... Če bo prišel kdo le na misel, da bi se rad poboljšal, bo vrgel proč mojo knjigo in vzel v roke evangelij... Ponavljam, da je bil namen moje knjige dober. Zdaj pa vidite, koliko več molitve nego kateremukoli drugemu človeku mi je še treba. Ako me ne razsvetli Bog s svojim umom, kaj bo tedaj z menoj? Moja usoda bo strašnejša od usode drugih ljudi. Zaradi Krista, molite zame.»

V tem pismu je bil docela odkritosrčen. Takisto odkritosrčen je bil tudi, ko je pisal Žukovskemu: »V svoji knjigi sem se na svoj hlestakovski način tako bahal, da se je zdaj ne upam niti pogledati... Kako me je sram pred samim seboj! Kako osramočenega se čutim pred teboj, dobra duša! Sramujem se, ker sem si domišljal, da je moja šolska vzgoja že dovršena in da bi mogel biti tebi enak. Res, nekaj hlestakovskega je v meni...« Skoraj vsako sredstvo, ki ga je le mogel dobiti, je jel rabiti v obrambo. Ugotovil je tudi, da ni izdal te nesrečne knjige zato, da bi z njo učil, marveč zato, da bi njega učila mnenja drugih... Tudi »Izpovedi pisatelja« so nekaj zagovor v tem smislu. Istočasno je pisal Aksakovu (jul. 1847.) tele dragocene besede: »Nezadovoljnost je bila vzrok, da sem izdal to knjigo. Videč, da nisem bil sposoben obvladati svojih »Mrtvih duš«, in odkrito žalosten zaradi brezbarvnosti sodobne književnosti, ki se vdaja le puhlemu razpravljanju, se mi je mudilo spregovoriti besedo o problemih, ki so me zanimali in ki sem jih hotel razviti ali upodobiti v živih likih in značajih.«

Spričo vsega tega je bil prepad med Gogoljevim pričakovanjem in dejanskim rezultatom knjige prevelik, da bi ga bil mogel premestiti. Zaradi tega udarca je padel iz skrajnega ponosa v skrajno malosrčnost. Utrujen, poln obnovljenih dvomov, razočaran in omahujoč je jel preiskavati svoje notranje življenje in skušal pogledati vase bolj objektivno kakor kdaj prej. Pismo, ki ga je pisal Aksakovu iz Frankfurta (jun. 1847.), pove več, nego bi mogla dognati kakršnakoli analiza: »V imenu Krista samega, zamisli se v moj položaj, da boš razumel, kako težko mi je, in svetuj mi, kaj naj storim? Kako in kaj naj zdaj pišem? Četudi bi imel moč spregovoriti iskreno besedo, bi mi ostal jezik zavezan. Z odkritosrčnim jezikom moreš namreč govoriti le ljudem, ki vsaj malo zaupajo v tvojo odkritosrčnost, če pa imaš opraviti s človekom, ki si je o tebi že ustvaril mnenje in vztraja pri svojem, tedaj bi ostal nem tudi najiskrenejši človek, ne samo jaz, ki sem že itak zaprt vase (kakor veš), in ki mi ta zaprtost izhaja prav iz nesposobnosti, pojasniti samega sebe. Radi Krista samega te zdaj prosim, ne v imenu prijateljstva, marveč v imenu onega usmiljenja, ki ga moramo iskati v sleherni dobri in sočutni duši, v imenu tega usmiljenja te prosim, da se postaviš na moje mesto, kajti bridkost mi trga srce, pa naj še tako poskušam, biti pogumen in miren. Moje zveze z vsemi tistimi prijatelji, ki se jim je mudilo, postati mi prijatelji, še preden so me spoznali, so mi postale premučne. Sam ne vem, kako je mogoče, da še nisem poblaznel od vsega tega humbuga. Zgolj to vem, da mi je srce strto in volja do dela ohromela. Še vedno sem sposoben boriti se s pobesnelimi sovražniki, ali Bog nas varuj pred strašno borbo s svojimi prijatelji. Vse, kar je v človeku, zlomi taka borba. Prijatelj moj, zlomljen sem — to je vse, kar ti morem za sedaj povedati. Glede stanovitnosti svojih afektov pa ti moram krepko poudariti, da je moja

duša bolj odprta za ljubezen kakor kadarkoli doslej. Če ljubim in želim ljubiti celó one,¹ ki me ne ljubijo, kako ne bi tedaj ljubil onih, ki me ljubijo? Ali zdaj te ne prosim ljubezni. Ne daj mi ljubezni, ampak daj mi vsaj kapljico usmiljenja, kajti ponavljam: moj položaj je težak. Ako se resnično zamisliš vanj, boš videl, da trpim več ko vsi tisti, ki sem jih razžalil. Prijatelj, vse, kar ti pripovedujem, je gola resnica.«

To pismo je nemara najboljši uvod v zadnjo fazo Gogoljevega življenja, ki je še bolj čudna in tragična od njegovih prejšnjih faz.

Prevel Griša Koritnik

IDILA OB PETROLEJKI

JANEZ ŽAGAR

I

Valentin Kanc je pravkar skončaval kratko povest, ki jo je moral naslednje jutro oddati uredništvu družinskega mesečnika R., če je hotel, da bo še isti mesec izšla in da bo dobil zanjo honorar, ki ga neobhodno potrebuje; in potrebuje ga, ker mora plačati stanovanje — majhno sobo na koncu temnega hodnika v tretjem nadstropju — in ker se bo moral z njim vsaj toliko preživljati, da bo lahko brez smrtne nevarnosti še naprej pisaril. Pet in dvajsetletni Kanc, absolviran jurist, avtor enega neobjavljenega, začetniškega romana in avtor kakih štiridesetih krajših povesti, črtic in člankov, je čepel na tej zadnji zgodbi že več kot teden dni; najprej jo je zasnoval in potem napisal, a to oboje še ni bilo najhujše; prave muke so se začele šele potem. Treba jo je bilo prepisovati, iskati za misli in čustvena razpoloženja točnejših in jasnejših oblik, pri tem preobračati besede, moral je izpuščati po cele odstavke in napisati nove, pri vsem pa se napenjati, misliti, padati iz obupa v obup, dokler nazadnje vendarle ni bilo končano. Zdaj je že deveti dan, konec devetega dne ob desetih zvečer in Valentin Kanc mora biti srečen, da lahko sedi ob smrdeči petrolejki, v svoji hladni, nizki sobi pri izposojenem pisalnem stroju in pretipkava svoj petnajstkrat prečrtani in popravljeni rokopis na čisto. Nervozen je, vse ga že jezi: papir, ki se mu mečka v stroju, trak, ki je že do skrajnosti izrabljen, tako, da se pod udarci tipk nič več ne poznajo črke, nečitljivi rokopis, ki ga komaj bere in se mu primeri, da prepiše »paničen« namesto »mističen«. Sam Bog naj razloži, kaj zasleduje in žene tega nemirnega, nervoznega človeka, da visi s svojim suhim telesom in nikdar spočitim, koščenim obrazom skoro dan in noč nad papirji in išče, oblikujoč življenje, slasti v mukah te naporne besedne igre. Kdo na njegovem mestu, ne bi že zdavnaj prevrnil mize, polomil peresnikov in nazadnje ne razbil še tega na pol polomljenega, izposojenega pisalnega stroja, na katerem se mu bo čez dobro uro vendarle posrečilo, napraviti piko k zadnjemu stavku te povesti.

Medtem ko on takole pretipkava, pa sedi dober meter stran od njega, na divanu, ki je hkratu postelja, s knjigo v roki štiri in dvajsetletna Minč. Minč, že dve leti Kančevo dekle, srednje velika, živih oči, je bila podnevi v uradu, zvečer pa je prišla h Kancu, da bi se »oba malo po-

razgovorila in raztresla«. Hotela je priti seveda že prejšnji večer, pa ji je rekel fant, da je ne mara, ker ga bo motila. Zato si je dejala: Pa pojdem jutri, ko bo prost in je res šla in se je zmotila. A Minč je pametno dekle; že predolgo pozna svojega fanta, vse njegove muhe, skrbi in napore, da ne bi znala takoj presoditi položaja, se obzirno umakniti v ozadje, ter se tako napraviti neobremenjujočo. Ko je vstopila z majhnim zavitkom v roki, ki ga on ni opazil, ga je nevsiljivo pozdravila, mu dala roko, počakala, da jo je poljubil in potem dejala:

»Vidiš, saj še zmerom delaš, to sem si že mislila. In spal si spet premalo, pa neobrit si.« Kanc ji je odgovoril z nestrpno kretnjo in na to spet ona: »Nič te ne bom motila; kar delaj, jaz pa bom sedla sem na divan, da me ne boš videl, in bom brala kakšno knjigo.«

Tako je on pisal dalje, ona pa je odložila zavojček na mizo, česar on spet ni opazil, plašč in klopuček pa na stol zraven sebe, vzela s Kančeve mize zbirko novel in sedla. Tako je sedela na divanu dobri dve uri in brala. Ni dosti pazila na besede, prisluškovala je na pol ropotu stroja, zvokom, ki so jih povzročali prsti fantove roke in to ji je vzbujalo občutek domačnosti, skoraj doma, ki si ga je vendarle tako zelo želela. Ko je tako prebrala prvo povest in skoro nehote dojela njeno vsebino, ki je bila nekoliko otožna, je začela počasi celo razmišljati. Pomislila je, kje in kakšna je neki bila idila, tedaj ko je nastajala novela, ki jo je pravkar prebrala. Ali je bila tudi takšna, kakor je zdaj v tej nizki sobi? Kajpak, ko je bila še zelo mlada in ko še ni poznala tegale svojega fanta — pisatelja in je čitala romane, napete in ginljive, tedaj si je take idile vse drugače predstavljala. Priborjena lahkota v slogu in veseli ali melanholični zanos, ki diha tudi iz vsake dobre knjige, to jo je slepilo in zavajalo v mnenje, da sta pisatelj in pisanje nekaj čisto drugega, kakor sta v resnici. Pisatelj, to mora biti, je tedaj menila, neka posebna prikazen, ki živi in hodi okrog skoro kot nezemsko bitje, nenadoma pa ga obsije duh božji in pisatelj sede in piše, piše. V desnici drži peresnik, v levici cigareto, ki jo vtika v usta in puha, potem si popravlja dolge lase, steguje roke in noge, besede, stavki — to pa leti na papir kar samo od sebe, dokler ni vse popisano in storija končana. Joj, ko bi vsaj enkrat videla takega človeka, si je tedaj želela; ko bi ga srečala, da bi se mu — nasmehnila. In čeprav je bila na sredi najnapetjeseга romana svoje tedanje ljubljenske Courths-Mahlerjeve, je, če se je spomnila na tako drzno pustolovščino, zaprla oči in zasanjala, kaj bi bilo, če bi jo tak človek celo poljubil. Zdaj seveda teh nežnih predstav ni več, skoro nasmehniti bi se morala, kadar pomisli nanje. Pustolovski sen se ji je kruto uresničil, dobila je fanta, ki piše in kadar ga takole gleda, čuti, kako je velika milost božja.

Zdajle ga je gledala in videla, da je izmučen, da mu sem pa tja zadrgetajo obrazne mišice od nerazložjivega napora. Če bi ne bila njegovo dekle, če bi bila morda samo njegova sestra, bi se ji nemara celo zasmilil. Tako pa si ga je samo še bolj želela. Rekla si je: ,kako silno ga imam rada', zakaj začutila je majhno zavist, nekakšno ljubosumje, do tistih drobnih črk na papirju, ki jih on tako težko ustrahuje in se jim vendar vsega žrtvuje. Kaj bi ne bilo, je skrivaj razmišljala, morda bolje, če bi pustil to reč, pisanje, in začel kaj drugega. Kaj lažjega, vsakdanjeseга; tudi kaj bolj dobičkonosnega, je nehote pomislila, a bila je

občutljiva in je to misel takoj zatrla. Kaj takega, je potem mislila dalje, kar bi ga manj prevzemalo, vsaj ne ponoči, da bi bili večeri čisto prosti, samo njegovi in njeni. In domislila se je, kako se ji zna približati, jo prijeti za roke, ji pogledati v oči in ... ji, seveda, »kaj povedati.« In zdaj je spet odprla knjigo, nemirno po njej listala in pogledovala fanta, ki je pisal.

Počasi je začela petrolejka ugašati, zmanjkalo je goriva. Kanc tega menda ni opazil, napenjal je oči in se mučil s čitanjem rokopisa, ter tipkal kar naprej. Minč, ki ji ni bilo žal, da je začela luč ugašati, je odložila knjigo:

»Ti« je rekla, »luč ugaša. Naliti bo treba. Ali imaš petrolej?«

»K vragu, kaj me briga luč; kaj mi mar zdaj tvoja luč in petrolej. Sediš tamkaj, jaz pa naj pišem in nalivam še luč,« se je razburil Kanc, utihnil in že skoro na pol v temi razjarjeno udrihal po tipkah, da se je Minč zbala, kdaj bo pokvaril izposojeni stroj. Nekaj trenutkov ga je še plašno gledala, nato pa je nalahno vstala, poiskala v kotu na tleh petrolej in ga nalila v svetilko. Potem je luč spet svetila in Kanc, ki še med nalivanjem ni nehal buljiti v papirje, je tipkal kot prej. Minč je nesla steklenico tja, kjer jo je dobila, šla po prstih spet k divanu, oblekla tam lahki plašč, nataknila na glavo klobuček in obstala za pišočim fantom. Rada bi videla, da bi se vsaj za trenutek obrnil, jo stisnil za roko in ji voščil lahko noč. Tako bi lažje šla in bi ji bilo manj hudo, ko bi potem, po stopnicah, po cesti in doma v postelji sama in neutešena razmišljala, če se nemara ne bo nekoč vse to izboljšalo in se bo mogla tudi ona zmerom izživeti. Toda Kanc je bil zatopljen v svoje delo, nič se ni menil zanjo, izraz njegovega obraza je izdajal, da je prevzet od čisto drugih reči. Tako si je Minč sramežljivo otrnila drobno solzico, si nataknila cenene, a lepe rokavičke, se obrnila in nalahno, po prstih odšla iz sobe svojega fanta.

Tedaj je bila ura že enajst.

II

Ob poldvanajstih je bila povest prepisana, sedaj bi bilo treba le še popraviti tipkarske napake in vstaviti vse tiste vejice in pike, ki še morda manjkajo. Ali poprej si je treba vsaj malo oddahnuti. Vstal je od male mizice s strojem, stopil po sobi in se šele sedaj zavedel, da je bilo pri njem dekle; da se ni menil zanjo, da se je nad njo celo razhudil in, da je zdaj ni več tukaj. Bil je truden in srce mu je od obilnega kajenja nemirno utripalo. Morda je bil pa tudi prehlajen, zakaj čutil je na levi strani majhno bolečino, ki je bila večja, kadar je vdihnil. A hudo še ni bilo in se za to ni menil. Bil je zadovoljen, da je delo dokončal in je nad vsem, tudi nad dekletom, zamahnil z roko in se nasmehnil. Nato je prižgal cigareto, nekajkrat globoko potegnil in se prijel za levo stran prsi. Zdaj ga je pošteno zbadlo. Nevralgija ali kaj, si je mislil. Potem je stopil k mizici, preštel strani tipkanega rokopisa in računal, koliko bo črk, vrst in strani — koliko bo honorarja. Za tri strani je premalo. Vsaj tri strani bi še morale biti, da bi mogel plačati tudi popravilo čevljev, si kupiti neko reklamko in da bi mu ostalo še nekaj drobiža za cigarete in za druge malenkosti. Spet mu primanjkuje.

Začel je spet nervozno vleči cigareto in korakati po tesni sobi. Kaj in kam naj v naglici še nekaj napiše. Še ubogih sto dvajset vrst. Jezilo ga je. Stvar, ki jo je pravkar napisal, je čutil, da je dobra, veselje je imel ž njo in tudi zdaj, na koncu, ne dvomi o njej. To devetdnevno garanje ni bilo zgolj tlaka, a teh sto dvajset vrst, ki ga še čakajo, je zdaj odveč. V mislih ima že nekaj čisto drugega, spet daljšo stvar, pa si bo moral uničevati živce z nečem — kar mu zdajle še niti znano ni. Preveč se je razjezil in zato preveč kadil. Zbodlo ga je tako zelo, da mu je zaprlo sapo. In nato takoj še drugič, tretjič...

Prijel se je za prsa in šel počasi, zadržujoč dihanje, k divanu in legel. Nekaj časa je bil docela za nič, potem pa si je opomogel. Dolgo se je spet jalovo mučil, da bi dobil snovi za sto dvajset vrst, a nazadnje se je spomnil na neko knjigo, o kateri lahko napiše še za spoznanje več. Toda preden je mogel to premisliti do konca, ga je zmogla utrujenost in je zaspal.

III

Sanjalo se mu je, da se vozi v umazanem živinskem vagonu skozi dolg predor, da je v vagonu zelo mrzlo in zadušno in da mu noge bingljajo iz vagona v predor. Vlak strašno drvi, velik zračni pritisk je in zdaj, zdaj bo padel v plitvi jarek ob tiru. Tam bo obležal in se zadušil od dima. Postalo ga je silno strah, potem pa si je nenadoma dejal: oh, saj vse to ni res, saj le sanjam. In tedaj se je prebudil.

Na mizi je spet pojemala svetilka, strašno je smrdelo po petroleju in tlečem stenju, tako da ga je dušilo. Zeblo ga je v noge in po telesu. Začel si je meti oči, nato je planil pokonci in pogledal na uro. Pol petih. Ah, tako, zaspal sem in še luči nisem ugasil, si je dejal. Nekoliko se je jezil, a bil je tudi zadovoljen sam s seboj, ker se mu je primerilo, da je na tak poseben način prebil noč. Ogledal se je, če je kaj zmečkan, nato pa je seveda takoj posegel po cigareti. Zapazil je, da ima samo še tri in da mora štediti, če hoče z njimi izhajati do jutra. Potem se je počasi spomnil, da sinoči ni še enkrat prebral natipkane povesti, da jo mora torej zdajle in pa tudi, da je prekratka in mora danes še nekaj napisati.

Nalil si je petrolejko in se pri tem nekoliko polil, nato pa je odprl vrata na hodnik, da bi prišel v sobo svež zrak. Uganil je tudi, da si mora skuhati čaj, če se hoče kaj ogreti. Vzel je samovar z omare, nalil v ponvico vode iz vrča pri umivalniku in kmalu je plapolal na mizici, na kateri je bil tudi pisalni stroj, zelenkasto plav plamenček. Voda je kmalu začela nalahno šumeti in kipeti, v sobi je zavladalo prijetnejše ozračje.

Medtem je Kanc poiskal svinčnik, vzel z mizice pretipkani rokopis in sedel k mizi, da bi korigiral. Toda kar takoj ni mogel; nekaj, kar je bilo na mizi, ga je zadržalo. Šele sedaj je mož zapazil. Majhen zavitek, od kod neki? Kanc ga je odvil in pogledal, kaj je notri: lepa, rjava usnjata škatlica in v škatlici lepo zložene, zlato obrobljene cigarete. Uboga, uboga Minč. Seveda je vse to prinesla Minč. Tudi majhno belo pisemce je priložila zraven, da bi fantu pričalo, kako se je igrala z mislimi nanj. Kanc je zdaj pismo odprl, iz njega je padel suh list rdeče vrtnice, ki ga je on pobral. In potem je bral:

Ali veš, dragi moj fant, da bo jutri Tvoj god? Vidiš in zato Ti nocoj, ker zaradi Tvojega dela ne smem k Tebi, pošiljam v tem pismu poljubček, ki je tako nestrpen, da ga ne morem več zadrževati. Jutri zvečer pa, ko bom pri Tebi in boš Ti zraven mene — to pismo dobil, odprl in bral, se bom od veselja smejala, ker Ti bom dokazala, da nisem tako pozabljiva kot Ti. Saj sam si gotovo pozabil, da bo jutri sv. Valentin, štirinajsti svečan. Vso srečo:

Minč.

Seveda se Kanc ni prav nič spomnil, da je imel ta dan, ko je pretipkaval tale rokopis in ko je bila do enajstih zvečer pri njem Minč, god. Vedel je, da je štirinajsti februar, ker je moral naslednji dan — petnajstega — oddati rokopis, ali na svoj god — kako je vendar mogel misliti na to; a mislila je Minč.

In ko je ogledoval lepo, usnjato darilce, z lepo dišečimi cigaretami, se je vsega minulega večera še enkrat natančno spomnil. Predvsem je tudi pomislil, kako je morala, medtem, ko je sam tipkal, ona žalostna oditi. Kako zelo je bil nervozen in nestrpen, kako se je razburil, ko ga je opozorila, da ugaša luč. Vprašal se je, če ni s tistim pisarjenjem vendarle nečesa zamudil, česar bi po vsej pravici ne smel. In veselje nad darilom, ki ga je imel v roki, mu kajpak ni moglo povzročiti drugega, kakor majhen bes:

»K vragu vse skupaj; kaj pa je prav za prav vse to, kar počenjam. Tu v tej zanikrni luknji presedim dneve in noči in čakam — čakam — zakaj? Ali zato, da bo prišlo potem par kilavih damic in zabavljalo, da je povest dolgočasna, ker ni v njej eksotičnih junakov in romantike? Ali zato, da bodo literarni in družabni kritiki vohali, če sem zadostil vsem estetskim in socijalnim predpisom? Ali zato, da bodo moralisti vihali nosove, ker sem zapisal, da je imela gospodična X. lepa bedra? Ali pa morda celo zato, da bo po moji smrti kak umerjen literarni zgodovinar stikal za mojimi življenjskimi dogodivščinami? Ali bo učenjak našel, da sem sinoči moral nestrpno odbiti človeka, ki me nemara edini vidi takšnega, kakršen sem in me ima zato rad?« Da, bil je docela prevzet ob koncu tega samogovora; spomnil se je večerov, ki jih je prebil samo z njo in naenkrat je videl, da so bili lepši, kakor vse zgodbe, kar jih je kdaj prebral in napisal in predvsem odkritosrčnejši in pristrčnejši. Nenadoma se je tudi domislil, kako je včasih držal njeno roko v svoji, in ošteval se je zdaj, zakaj si ni takrat vselej rekel: Samo spomin nanjo lahko ohranim času, ki ga še ni, te drobne roke, tega živega telesa, teh zvestih pristrčnih oči, ne morem ohraniti. Samo zdaj so žive in jaz jih zanemarjam.

Skozi okno se je začelo svetlikati vlažno, hladno, megleno februarско jutro in pogled nanj ga je napolnil z nervozno melanholijo. Brž je popil čaj, ki je bil že kuhan, si prižgal svojo slabo cigareto (boljših, ki jih je dobil v dar, se je zdaj sramoval dotakniti), razgrnil potipkane papirje in začel popravljati. Čez dobri dve uri pa je v slabem zimskem plašču in v raztrganih čevljih premražen drvel skozi meglene jutranje ure v redakcijo in vlažni zrak mu je ob vsakem vdihu povzročal bolečine na levi strani. Potem je spet prišel domov in je nemiren, pobit in neprespan, a vendar kakor vedno zanosen in prevzet ves dan delal.

UKRADENA SVEČA

JANEZ ROŽENCVET

Še vseč mu je bilo, da je moral počakati do drugega dne, ker malenkostnega posla, ki ga je imel v kraju, ni mogel do prvega vlaka opraviti. Si je vsaj lahko brez očitkov privoščil lep brezdelen popoldan. Ko se je domenil z gostilničarjem v vasi za dobro večerjo in prenočišče, se je odpravil na sprehod.

Sonce je grelo, ne da bi peklo, senožeti so bile pospravljene, kakor obrita lica, a njive so se zdele človeku prijetno utrujene od prvega pridelka. Gorice naokrog so delale vesele obete in gozdi so že nalahko kazali prve jesenske znake.

Dobrovoljen kakor dan je počasi stopal po poti ter odzdravljal ljudem, ki so ga srečavali. S polja je prišel v gozd, iz gozda na položne senožeti in čez senožeti do pokopališča. Preko zidu je gledalo nekaj križev, nekaj grmičevja, cerkvice in stolp z rdečo pločevinasto streho. Ustavil se je pred preprostimi železnimi vrati in počakal, da je popušil do konca, zakaj zmerom in povsodi je spoštoval zemljo, kjer v nji počivajo, ki jih je utrudila življenja pot.

Pred cerkvico so bili boljši grobi. Nekateri samo z rožami in obilim plevelom, drugi z ulitimi železnimi križi s pozlačenim bogom in zlatim napisom, tretji z manjšimi ali večjimi kamenitimi spominki. Večinoma je bilo na spominkih pod običajnim »Tukaj počiva« zapisano samo ime, dan rojstva in dan smrti. Med tema dvema dnevoma je nekoč potekalo življenje, preprosto, kakor pokrajina naokrog.

Nekateri kamni so pričali, da je bil rajni posestnik, načelnik cestnega ali šolskega odbora, cerkveni ključar ali župan. Tu in tam so bili na katerem tudi verzi, kakršne ponuja obenem s kamni mestni kamnosek. Dva najvišja spominka sta pa oznanjala na podstavkih, da sta ju postavila svojemu očetu ljubeči sin John Strniša in svojemu stricu hvaležni nečak Frank Zabukovec iz daljne Minnesote.

Počasi je stopal med grobovi in prebiral napis za napisom. Niso mu bili zoprni, kakor napisi na mestnih pokopališčih, kjer je marsikoga izmed rajnih v življenju dobro poznal in vedel, da bi bil spominek z napisom vred precej drugačen, če bi ga postavljali žalujoči upniki. Tu je bila skromna baharija skoraj genljiva. Pokopališče je bilo zares kraj miru in pokoja.

Prišel je do cerkve in videl, da je odprta. Vstopil je in sedel v ozko klop ob strani. Cerkvica je bila skromna, s pobeljenimi stenami, kamenitim tlakom in lesenim, kmečko baročnim oltarjem. Debeloglavi, okorni angeleci s pozlačenimi perotnicami so podpirali okvir s sliko sv. Mihaela. Oltar je bil okrašen s šopki papirnatih rož.

Opazoval je nespretno razmazane lise, ki naj bi les oltarne mize izdajale za marmor, in motril je sliko sv. Mihaela. Sam pri sebi je razsodil, da sveti nadangel ne more biti tako strog, kakor se kaže, Tistim, ki se na svoji zadnji poti tu pred njim ustavijo, gotovo pri vagi kaj spregleda.

Nato so mu ušle misli na kmečko življenje in predstavljal si je običajen pogreb, kakršnega je bil na deželi že večkrat videl.

Krsto z mrličem postavijo sredi cerkve, da rajni zadnjikrat posluša mašo. Ko se med slovesne besede obrednih molitev meša jok žalujočih,

sije morda na krsto sonce, kakor sije tolikokrat na prazen tlak, lastovke pod cerkvenim obokom cvrčijo prav tako živahno, kakor zdajle, ko se najbrže pomenkujejo, kdaj odlete. Potem nesejo krsto na pokopališče, jo spuste v grob, ki ga po zadnjih obrednih molitvah precej zasujejo. Ko je vse končano, se pogrebci razidejo, sorodniki in na pogrebščino povabljeni si pa obrišejo oči in vsi imajo v srcu eno misel: Lepo smo ga pokopali. Drugi dan vstanejo živi, kakor vstajajo vsako jutro in gredo na delo. Smrt je tu naraven konec življenja in dela, brez patosa, brez obupa in brez strahu.

V tem mirnem elegičnem občutju se je poigral še z mislijo na lastno smrt. Zadovoljno je na koncu ugotovil, da ga tudi ta misel nič ne plaši. Kakor tisoči zdravih, ki se ob lepih dneh na pokopališčih igrajo z enako mislijo, tudi on ni zapazil, da čuva mir skrita zavest: Toliko jih je že umrlo, meni pa še ni treba.

Pregledaval je še ostalo pokopališče. Ob cerkvi so bili starejši grobi. Če je mogel na spominkih še kaj čitati, je bral večinoma v starem štajerskem pravopisu »vmrle«. In preteklost, ki dela junake, ker jih sedanjost zmerom premalo rodi, je obdajala celo te skromne grobe z nekim heroičnim sijajem, čeprav je bilo življenje starih rajnih prav tako vsakdanje, kakor življenje novega rodu.

Za cerkvijo je bil revni kot. Spominki so bili kvečjemu leseni križi in grobi so bili brez rož. Med zaraščenimi gomilami je bil le en grob manj zapuščen. Na križu je bilo še čitljivo nepomembno kmečko ime in šopek poljskih rož je ležal na gomili, ki je bila po vrhu opleta; zraven njega je gorela v izsušeno prst potaknjena sveča. Postal je pred grobom, ki je edini pričal, da se je rajnega pred kratkim nekdo spomnil.

Gledal je gorečo svečo. Pri belem dnevu skoraj ni bilo videti plamena. Samo včasih, če je dihnil veter, je razločil živ, rdečkastorumen jezik — kakor bi se zvijala trpinčena duša — in sveča se je debelo solzila. Ne da bi bil kaj posebnega mislil, je čakal pred grobom še in še, da se je plamen vnovič vznemiril in krivil zdaj na to, zdaj na drugo stran. Začel se je čuditi sveči, ki je gorela, ne da bi svetila, in plamenu, ki se mu je zdel kakor živo bitje.

Omamljen od samote in tišine je začutil neko zavest, da lahko počne, kar hoče, in na mah ga je obšlo silno poželenje, da bi svečo upihnil in ukradel. Stresel se je pri tej čudni misli. Naglo se je okrenil in odšel na drugo stran cerkvice.

Spet je ogledoval grobe in čital napise, ne da bi vedel, kaj čita, kajti neprestano je videl pred seboj živ, nemiren plamen. Čudna sila, ki se ji je komaj z vso močjo upiral, ga je vlekla nazaj. Ko je prišel pred cerkvena vrata, je spoznal, da je njegova odpornost pri kraju in da mora po drugi strani spet nazaj. Zaskrbelo ga je le, da ga ne bi kdo videl. Ni čul ne človeškega ne živalskega glasu, vendar, lahko je kje blizu človek, ki stopi nenadoma na pokopališče.

Planil je v cerkev, po strmih stopnicah na kor in odtod po zaprašeni in škripavi lestvi do lin v stolpu. Previdno se je z lin razgledoval na vse strani. Nikjer žive duše! Le daleč v dolini nekaj ljudi na polju, a tik strme cerkvene strehe se je svetila na onem grobu bela lisa — na pol dogorela sveča.

Naglo se je odpravil doli in skočil je za cerkev k onemu grobu. Za hip je še postal in potem ga je spreletelo vroče. Po vseh žilah ga je

prešinila neka čudna slast in desnica, ki jo je gnala tuja volja, se je stegnila k tlom. Dlan je začutila mastno, okapano svečo. Hlastno jo je upihnil, da se mu je raztopljeni stearin pocedil po prstih. Z levo je potegnil iz žepa papir, zavil vanj ukradeno svečo in jo spravil v notranji žep.

Izvršeno je bilo. Še ves omotičen od one čudne slasti je stopal s pokopališča. Nakrat je ves trd obstal. Začul je človeške glasove. Srce mu je udarilo do ušes in napeto je prisluhnil.

Ah, nič ni bilo! Saj ni mogoče, da bi teh par trenutkov kdo prišel, ko ni prej z lin nikogar videl! Naglo je pogledal po poti in po senožetih. Nikogar ni, in če so ljudje za onim leščevjem, me ne vidijo, kakor jih jaz ne!

Žuril se je v gozd, kjer si je nekoliko oddahnil in prisluhnil vnovič. Samo veter se je malo zganil. Ampak zdaj! — Spet čisto razločno človeški glasovi! Ne, to ni prevara razdraženih živcev, res morajo biti ljudje blizu! Prokleta sveča!

Potegnil je zavitek iz žepa in ga zalučal navzdol v gozd. Smola! V gozdu ni bilo nikjer goščave in v redkem borovničevju, ki je raslo med hrastiči in borovci, se je blestel bel papir. Kdorkoli bi prišel mimo, bi ga opazil in stopil ponj. In potem...!? Misli so se mu zapletale in na čelo mu je stopil pot.

Potegnil je iz žepa nož in skočil po zavitek, da ga zakoplje. Baš je odprl rezilo, ko je spet začul glasove. Plašno je pogledal navzgor na pot. Nikogar ni videl. Okrenil se je in spustil po bregu navzdol. Po grapi se je cedil med jelševjem in mladim smrečjem neznaten potoček. Skril se je v goščavo in ko nekaj časa ni čul nič, se je malo umiril. Sklenil je, da gre po drugem bregu navzgor, kjer mora najti tudi kako gozdno pot, da pride po nji nazaj v vas. Šel je in našel kolovoz, ki ga je privedel na druge odprte senožeti. Odtod je videl, da pride po poti preko njiv na cesto v ravnini in po cesti v vas.

Na cesti mu je prišel naproti prvi človek. Tesno mu je postalo pri srcu, zakaj zdelo se mu je, da ga kmet posebno pozorno motri. Napravil je nebrizen obraz in skrivoma poškilil po suknjiču, če se kaj pozna zavitek v notranjem žepu. Kmet je prišel blizu, pozdravil je in šel naprej, kakor gre človek mimo spodobnega tujca.

Odleglo mu je. Hkrati se je zavedel, kako smešen je bil ves njegov strah. Če niti ta, ki je bil svečo prižgal, ni čakal, da bi dogorela, kdo se bo drugi brigal za beraški grob! In sploh, kdo naj sumi njega, spodobnega človeka, malenkostne tatvine, ki jo je izvršil iz kaprice.

Srečaval je nove ljudi in njih vedenje ga je čisto pomirilo. Vendar, čeprav ga vest ni pekla, zadoščenja nad svojim dejanjem ni čutil več. Sam pred seboj se je sramoval užitega strahu in slabe volje se je vrnil v gostilno.

Gostilničarka je prišla iz kuhinje; natočila mu je četrtinko vina in odšla. Ni bila ne zgovorna, ne radovedna. Žulil je nekaj časa četrtinko, potem je pa odšel ven in postopal okrog hiše.

Otroci so se prepeljavali v nerodno zbitih kolcah po cesti. Včasih je kdo prignal živino ali šel mimo z orodjem. Včasih je videl žensko s škafom vode ali z jerbasom obranega perja na glavi. Pred gostilno je stalo dvoje jasli in po tleh so ležali v prahu ostanki sena in kupci konjskih fig, ker so se vozniki tod ustavljali.

Brez zanimanja se je prestavil na dvoriščni prag. Pes ga je obljajal, petelin je obotavljaše se stopal za svojo družino, ki je silila h gredam. Mlada, spodrecana dekla z debelimi okroglimi mečami je na tnali pred svinjakom sekala pesno perje in ga pogledovala izpod čela.

Ko je sonce zašlo, mu je postalo v večernem hladu še bolj puščobno. Sam nase se je jezil, da se ni bil vrnil s prvim vlakom v mesto. Tam je zdaj živahno in kratkočasno, sem bi prišel pa jutri ali čez par dni in opravil bi, kar ima z onim človekom, ki ga je moral baš danes vrag od doma nesti.

Nazadnje se je vendarle zmračilo. Gospodar se je od nekod vrnil, v hiši so napravili luč, pognili mizo in mu prinesli naročeno večerjo. Ostal je sam. Gospodar je večerjal z domačimi v kuhinji. Pozneje se je vrnil, pospravil krožnike, prinesel še vina in prisedel k mizi. Da bi kratkočasil gosta, mu je na glas prebiral novice iz zadnje številke političnega tednika in vpletal vmes svoje naivne misli o politiki.

Poslušal ga je komaj na pol in odgovarjal raztreseno. Vesel je bil, če je stopil v hišo z bičem v roki voznik, kateremu je moral gostilničar natočiti merico in privoščiti par besedi o kubikih, ki jih pelje na žago, ali ki jih ima še v gozdu.

Z brenččimi udarci se je vrinila ura v okorno gostilničarjevo pripovedovanje. Gostu se je zdelo, da je vljudnega poslušanja dovolj in dejal je, da bi šel rad spat.

»Je že vse pripravljeno,« pride čez čas gostilničar javit.

Dekla, z vrčem vode v eni in s svečo v drugi roki, mu je svetila po stopnicah in po mostovžu v sobo.

»Kako ti je ime?« jo je vprašal, ko je odhajala.

»Marička,« je dejala, postala in se mu s širokim obrazom posmejala.

Ni vedel, kaj bi z načetim pogovorom in v zadregi ji je kratko voščil lahko noč. Zaklenil je za njo ter se spravil spat.

Po sedenju v hiši, kjer je bilo še od jutranje peke toplo, se mu je zdelo zgoraj hladno. Postelja je bila stara, z visokimi končnicami, z ličkanjem natlačena in zanj pretrda. Stala je z vzglavjem poleg vrat, tako, da je gledal v okni, med katerima je nad mizico viselo malo zrcalo. Stene so bile pobeljene in gole. Razen mizice in postelje z omarico sta stala v sobi le še dva stola in vegasta omara. Beli zastori, ki so baš pokrivali okna, so se včasih zganili, ker je bilo nekaj šip pobitih. Videti je bilo, da malokdaj kdo prenočuje v tej neprijazni sobi, ki je še ojačevala občutek osamelosti, kakršen se človeka polasča v jesenskem hladu ob večerih brez meseca.

Spomnil se je temne samote, ki je morala biti zdaj na pokopališču in malce ga je obšla groza. Spomnil se je tudi sveče, ki jo je bil ukradel z groba, in zdaj ga je zapekla vest. Kdo je bil rajni, kateremu jo je vzel? No, naj pa tukaj pogori za njegovo dušo, je menil pomirjevalno.

Vstal je, vzel iz žepa ukradeno svečo in jo prižgal namesto gostilničarjeve. Toda domislil se je, da ne more zaspati, če ga moti luč poleg vzglavja. Mora jo kam prestaviti, da mu ne bo svetila v oči. Ker je imel na enem stolu obleko, a na drugem je stala skleda za umivanje in v nji vrč z vodo, je premaknil mizico pred desno okno in postavil svečo nanjo. Zdaj je posteljna končnica zakrivala plamen, da ga ni bodel v oči.

Ležal je vznak s sklenjenimi rokami pod glavo in strmel v svetlobo izza končnice. Ni bil vaje, tako zgodaj zaspati in premišljal je današnji dan.

Kaj ga je nagnilo, da je okradel in oskrunil grob?! Spomnil se je one nerazložljive slasti in sile, ki se ji ni mogel ustavljati, in vprašal se je, kaj je zlo. Ali spi v nas in se zbudi, ko se niti ne nadejamo?! Ali je zlo nekaj takega, da nas zagrne, kakor megla goro?!

Domislil se je zagovorov raznih zločincev, kakor jih je včasih v novinah bral, in ki so se mu zdeli tako bedasto izmišljeni. Sam ne vem, kaj je nadme prišlo; moral sem storiti, nisem se mogel upirati! — Zdaj jih je na mah razumel in zgrozil se je. Dobro, da gori luč. V temi bi ga bilo nemara strah.

In vendar, kako pošteno je bil vzgojen! Celo v vojni, ko so njegovi tovariši brez sramu kradli in ropali, mu je bilo zoprno njih početje. Sam se ni bil nikoli dotaknil tuje lastnine. Kot otroku se mu je zdela beseda tat skoraj strašnejša kakor morilec ali razbojnik. Res, vse življenje ni bil še nikoli nič ukradel in danes? ...

Spomnil se je dogodka iz prvih let, ko je hodil v šolo. Šel je s knjigami po ozki, nagnjeni ulici in nasproti mu je prišla glasna gruča odraslih in otrok. Ljudje so gledali z oken in neka ženska je vprašala na ulico: »Kaj pa je?«

»Kradla je baba!« se je oglasila druga iz gruče.

Šele zdaj je opazil v tropi plečatega stražnika, ki je trdo peljal za roko drobno, strpljeno žensko. V desni je nesla ženska neko culo, a poleg nje je stopalo v ruto zavito dekletce, malo mlajše od njega. Nehote se je še sam obrnil za gručo in se prerinil prav za žensko. Zdelo se mu je nekaj prav izrednega, da vidi na lastne oči človeka, ki je kradel. Zgražal se je. In to dekletce je hči tatice. Torej bitje — prav tako kakor njena mati.

V ogorčenju nad tako zavrženostjo je stisnil pest in sunil otroka v hrbet. Dekletce se je opoteklo, potem se je pa nemo ozrlo. Zadelo ga je dvoje žalostnih, očitajočih oči, da mu je postalo neprijetno in ga je na mah minilo vse ogorčenje. Ves zmeden je slišal mater, ki je boječe moledovala pri stražniku: »Gospod, pustite me no, saj nisem nič takega naredila! Saj ne bom nikoli več!«

Zgubil se je iz gruče in obrnil po svoji poti. Strašno je obžaloval, kar je storil. A tiste očitajoče oči! Leta in leta se jih je spominjal, in kako mu je še zmerom tesno, kadar se jih domisli! Da se je moral baš zdajle spet tega dogodka spomniti!

No da, v otroškem farizejstvu zagrešena surovost! Mislimo raje kaj bolj veselega!

Spomin se mu je pomaknil za petnajst let naprej. Baš od vojakov je bil prišel. Marička ji je bilo ime, kakor dekli v tej hiši. Kako je bilo takrat lepo in koliko je bilo naslade v uživanju te naivnosti! — Vendar konec ni bil lep. Nič besed, nič očitania, samo tiste žalostne oči, ki so povedale več kakor morejo vse besede!

Ah, ženske so včasih smešne. Še piramide, ki so iz trdega kamena, se rušijo, in ljubezen, ki je v samih besedah, naj bo večna! No, saj so bile tudi druge, ki se jim slovo ni zdelo tako tragično, ker so vedele, da lepa pesem ni nikoli dolga!

Zamižal je in si skušal priklicati v spomin druge dogodke. Različni obrazi so lebdeli pred njim, a nobenega si ni mogel po sili natanko predočiti. Tudi neko nerazločno govorjenje ga je motilo, ker se je v hiši spodaj nabralo nekaj pivcev. Komaj se mu je kak obraz na pol prikazal, že se je potopil nazaj v temo.

Nenadoma ga je svetloba prisilila, da je široko odprl oči. Konec postelje je stala ženska, vsa ožarjena in ga očitajoče gledala. Spoznal jo je in hipoma je našel zvezo, ki je ni bil prej nikoli slutil.

»Marička, ti si bila ono dekletce!«

»Da, jaz sem bila. In ko si me bil takrat sunil, si mi ukradel vero v ljudi!« je odgovorila žalostno.

»Marička, odpusti!«

»Ko si me zapeljal in zavrgel, si me okradel vdručič. Ukradel si mi največje upanje.«

»Marička, odpusti!« je iztisnil spet in strmел v njeno resno lice.

»In danes si mi vzel z groba svečo, ki jo je kupila za pristradani denar moja stara uboga mati. Ukradel si mi še materino ljubezen!«

Oči, ki so bile doslej žalostne, so postale divje in ognjene, a usta so govorila besede, ki so sekale kakor meč.

»Tako si mi ukradel vse življenje in še k mrtvi si prišel, da jo okradeš! Tat!«

»Marička!« je zakričal ves izmučen, planil pokonci in stegnil roke proti njej. Toda svetla postava se je obrnila in odplavala. Svetloba je pojemala, iskre so ostajale za njo in iz daljave mu je donelo na uho: »Tat! Tat! Tat!«

Pomencal si je mokre oči in začutil v glavi omotico. Ko je spregledal, ga je obdajala tema in samo nekaj iskrecnega se je še videl. Mehanično je segel na omarico po vžigalico in posvetil. Dvoje črnih oken je strmelo vanj. Nad okni so tleli zadnji ostanki zastorov, a pod stropom je plaval oblak smrdljivega dušičnega dima.

Zdaj je tudi razločil glas gostilničarja, ki je s ključem ali čem takim nabijal po vratih, stresal kljuko in klical: »Gospod, odprite no, v vaši sobi se nekaj smodi!«

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Robert Louis Stevenson: Ugrabljen. Roman. Prigod Davida Balfourja prvi del. — Catriona. Roman. Prigod Davida Balfourja drugi del. 1932. Tiskovna zadruga v Ljubljani. Poslovenil Vladimir Levstik. Opremil ing. arch. Janko Omahen. Str. 288 + 360.

Roberta Louisa Stevensona, Georgea Moorea in Oscarja Wildea imenujejo literarni zgodovinarji¹ glasnike tako zvanega nadumetništva, ki je bilo zavedna bojna napoved realizmu tedanjega časa. V Stevensonu sta bivala dva človeka, puritanec in sanjač brez morale. »Kajti,« pravi S., »dobra kos življenja in pisateljevanja sicer ni npraven, pač pa ne pozna npravnosti... Vse njegovo zanimanje velja problemom telesa in praktičnega razuma, kakor se pojavlja v prigodi, ob rožljanju orožja in v diplomaciji življenja. »Ljubi sproščeno veselje nad dejanjem, svetuje: »Pijte življenje v

¹ Handbuch der Literaturwiss. — Fehr, Die englische Literatur des 19. u 20. JHDT.

velikih požirkih», »življenje je stalna sposobnost občutja«, pravi. Zagovornik je umetnosti življenja (the art of Living), obožuje formo, ki daje življenju ritem in ravnovesje, temu umetniškemu individualistu so znani do potankosti zakoni besednega zvoka.

Njegovo delo govori o silni moči in prešernosti, njegovo življenje pa je dolg boj s pljučno jetiko, ki ji je tudi podlegel, star komaj štiri in štirideset let. Rodil se je 13. novembra 1850. v Edinburgu. Njegov oče je bil graditelj svetilnikov in tudi sin naj bi postal tehnik. Vendar se je kasneje posvetil pravu in je postal odvetnik. Zdravja je iskal v Franciji, Kaliforniji (kjer se je poročil z ločeno ženo, ki jo je spoznal v Evropi), dalje v Davosu, na Rivieri, v Južnem morju, kjer je tudi umrl 4. decembra leta 1894. na otoku Samo za kapjo. Bil je zelo priljubljen pri domačinih, imenovali so ga pevca, tusitala, in poglavar je določil, da na kraju, kamor je rad zahajal v življenju, nihče ne sme rabiti orožja. O njegovem življenju nam govorijo štirje zvezki pisem in pa biografija, ki jo je napisal njegov sorodnik Graham Balfour. Njegovo literarno delo je bilo zelo obširno, eseji, potopisi, novele, romani, simbolično-allegorične povesti, lirске pesmi in drame so plodovi njegovega prizadevanja. Njegova pravlјica Dr. Jekyll and Mr. Hyde je doživela tak uspeh, da je bilo v šestih mesecih prodanih, reci in piši, 40.000 izvodov. (Vsekakor čudovita bajka za slovenskega pisatelja.) Pri nas je znan njegov »Otok zakladov« (Treasure Island) in pa oba dela prigod, o katerih nam je govoriti, ki nosita v angleščini naslov »Kidnapet«, izšel leta 1886., in »Catriona«, ki je izšel 1893.

Stevensonov namen je bil v tem delu priveriti svojega Davida Balfourja preko vseh dogodivščin — ki so jim poglavitno ozadje tedanji politični boji, ki so vtisnili vsemu življenju svoj pečat — do mirnega zavetja. Pripomniti pa je treba, da je Stevenson obravnaval te boje iz, skoraj bi lahko dejali, izključno osebnega stališča njegovega junaka, poglavitno vprašanje mu je, bo li njegov junak srečno prejadral vse čeri, ki mu stalno grozijo, čitatelja pa pouči, da človek bolje stori, če se teh bojev izogne. Danes, ko stojimo sredi neizprosne boja, ki sili slehrnega posameznika, da se postavi v to ali v ono fronto, ko tem trenjem nikakor ne more še tako naiven opazovalec pripisovati zgolj osebnega pomena, ko vsi vemo, da gre vprav za osrednja vprašanja vsega življenja, se nam zdi tako pojmovanje in prikazovanje političnih bojev, milo rečeno, tuje.

Načrt romana je dokaj jase. Središče mu je David Balfour, okrog njega je postavil svoje figure v dva tabora, izmed katerih je prvi prijazen Davidu, drugi stremlji za tem, da bi ga uničil. (Torej načrt, kakršnega nahajamo v kodeksu tehnike romana.) Uvedel je sovražni tabor s stricem Ebenezerjem, pod čigar okriljem se skriva vse, kar je v zvezi z ladjo, ki bi naj Davida peljala v suženjstvo. Tam se pojavi Allan Breck, ki mu pomore preko njegovih prvih težav, zaradi katerega pa se zopet zaplete v koelјivo politično afero. V tej zadevi zastopa njemu sovražno stran James Moor, dočim je njegova hči Catriona Davidova zaveznica, tako mu želi dobro lord odvetnik Prestrongrange in ga želi Mr. Simon Fraser ugonobiti. Miss Grantova je tudi zvesta prijateljica obeh, Davida in Catrione. Ta figura pa je tipična režijska figura, ki pomaga, kadar se voz dejanja ustavi.

Okvir, v katerega je Stevenson zajel to svojo zgodbo, je po tradiciji določen, to je oblika prigodnega romana. Vsekakor pa nahajamo v Sovem romanu tudi prvine tako zvanega karakternega romana. Kajti v dobi, ko je Stevenson pisal svoj roman, je roman že tudi postal oblika, ki je služila najgloblji analizi človeške duše, najfinjšim estetskim učinkom, razpravljanju o vseh modernih religioznih, filozofskih, da, političnih in nacionalno ekonomskih vprašanjih, ki je služila vsemu, kar giblje dušo modernega človeka. (Dibellius: Englische Romankunst.) Zato tudi Stevensonov prigodni roman ne predstavlja tako čiste zvrsti, kakor stari prigodni roman.

Sredstva, s katerimi razpolaga Stevenson, so mnogobrojna, da, trdimo lahko, da si je prilastil vse, kar je dognala velika tradicija angleškega romana. Vendarle mu široka epična linija kakega Walterja Scotta ni lastna, ni lagoden pripovedovalec, marveč je njegov način prikazovanja dramatičen, njegova poezija je the poetry of circumstance, poezija okoliščin, plima in oseka si neutrudno sledita. Svoje osebe karakterizira indirektno in direktno, slednje navadno pri stranskih osebah, predstavi jih in kar obenem pove, kakšne so, včasih telesen opis zakrije, kakor na primer opis Davida in Allana, katerih zunanost spoznamo šele po opisu v uradnem razglasu. Posluhuje se tudi motiva sivih Catrioninih oči, ki imajo v romanu svojevrsten pomen in vedno vzbude občutja prav posebne vrste, kjerkoli se pojavijo. Kompozicija motivov je v drugem delu morda včasih nekoliko ohlapna. Dva dela romana tvorita obenem tradicionalni dve polovici: v prvem delu se dejanje vrši proti junaku, da, skoraj že ni več upanja na rešitev, drugi del pa vidno jadra proti junakovi rešitvi. Stevenson zna umetno uporabljati strah in trepet, tesnobo, radovednost, veselje in zna vzbuditi čitateljevo zanimanje. Dumas, Cooper in Poe so mu bili dobri učitelji. Pripravlja in vendarle preseneča, riše tudi nenavadne izpremembe. Krivda, intriga, usoda, nesporazum, vsi stari znanci romana so zastopani tudi v njegovem delu. Njegovo pripovedovanje je objektivno in subjektivno, prinaša zgodovinske vire (pisma, listine), vendar se ne vzdrži majhnih satiričnih opazk, moraličnih komentarjev, ugovarja in zagovarja. Poslužil se je najstarejše pripovedne oblike: junak pripoveduje sam o svojih dogodivščinah. Najbolj vidno je njegovo naziranje, kjer se je resnično lotil ene najznačilnejših institucij vsake družbe, pravosodja. Tam je povedal marsikaj več, kakor bi utegnil povedati zgolj »nadumetnik«. Ponorčeval se je malo iz te častite institucije, nekoliko jo je razkrinkal, ko je navedel govor lorda generalnega sodnika: »Če bi se vam bil tisti upor posrečil, bi zdaj morda sami sodili pravico na tem mestu, s katerega ste bili obsojeni v njenem imenu; mi, ki smo danes vaši sodniki, bi nemara stali obtoženi pred kakim vašim lažnim sodiščem; in tedaj bi se lahko napili krvi vsakega moža ali rodu, ki bi ga sovražili.« Mladi odvetniki so se norčevali in vtaknili v poslednji stavek majhno besedico: »In tedaj bi se vi napili.« Tudi zabavlja:

»In vstal je vojvoda in kuharju dejal.
To je hudobno obrekovanje,
da si zalivam golt in polnim vamp
s krvjo rodov, ki ne moram zanje.«

Pokazal nam je, pravi justični umor, to sijajno zakrinkano »pravično« igro, ki jo uprizarjajo justice kaj rade. Stevenson pravi: »Jamesa so takisto očitno umorili, kakor če bi ga vojvoda zalezel z lovsko puško in ustrelil.« Izpovedal je s tem kaj moderno resnico, da so določbe, ki jih vsebuje kazenski zakonik, plod maščevanja. Tako bi človek včasih skoraj lahko dejal, da je njegov roman deloma stanovska in etnografska satira, ki pa se seveda kaj rada izpremeni v svoje pozitivno nasprotje, didaktičnost.

Mojstrsko je Stevenson prikazal naravo. Nikdar se ni posluževal dolgočasnega in sentimentalnega opisovanja njenih čarov, marveč jo doživljamo ob bojih z njo, z njenimi viharji, gorami, morjem, pticami, divjimi gosmi. Nikakor, Stevenson ni izmed tistih, ki jo slikajo prijazno, v pomladnem solncu obžarjeno. Pokazal jo je tako, kakršna je, ki se ne briga za človeka, da, ki mu stavlja vedno nove težave, ki mu je prečesto sovražna. Kljub vsej njeni lepoti se človek z njo stalno bojuje.

Stevenson bo nedvomno dobrodošel gost pri naši mladini, opozoril jo bo na marsikaj in vendar bo vse osti, vse ostre misli, ki jih bo izzval sam, tudi ugladil, nekako zabrisal. Mladi človek se bo naučil iz Stevensona dvojega: delj ko si od

politike, bolj cela bo tvoja koža. Vsekakor se bo naučil tudi zaničevanja »pravice«, a to je premalo za naše dni, ki terjajo dejanja! Stevensonova kritika ne posega preko »familije«, kakor bi dejal nekdo, ki ima precej ostro besedo. To se pravi, zabavlja že, kakor na primer gospod doma zabavlja, če je kakšna jed prismojena. Zato še zdaleka ne pojde sam kuhat nove jedi. Prijazni stric Ebenezer prav gotovo ne bo vzbujal simpatij, a ob njem se bo mladi čitatelj naučil drugega zlatega nauka, ki mu ga podeli Stevenson: prepričanje, da je sreča, kakor je bila končno za Davida Balfourja, neobhodno združena z dediščino in bogastvom. Da je končni cilj in smisel človeškega življenja mirno patriarhalčno življenje. Vzbuja torej instinkte, ki so vse prej kakor napredni. Ta napev se zdi, ni nič kaj uglasben v tonovskem načinu naših dni.

Prevod Vladimirja Levstika je lep, kakor so vedno prevodi tega našega odličnega prevajalca. (Le to ni umljivo, zakaj stalno rabi »da« in »naj« zaporedno. N. pr. te niti ne prosim, da naj ti ta povest ugaja?) Oprema je okusna.

Milena Mohoričeva.

R A Z N O

IVAN PREGELJ PETDESETLETNIK

Prav za prav bo treba temu plodovitemu pisatelju posvetiti daljši članek in se tako podrobno seznaniti z vsem njegovim obširnim literarnim delom in s problemi, ki jih je v tem delu načel. V teh vrsticah naj se le spomnimo, da je poteklo pravkar petdeset let odkar se je rodil in ob enem trideset, odkar je stopil v naše književno življenje. Pred dobrimi desetimi leti se je s svojo dramo »Azazel« in z romanom »Vikar Janez«, ki sta oba izhajala najprej v »Domu in svetu«, uvrstil v prvo vrsto slovenskih književnikov. V teh dveh delih je prvič izoblikoval značaje in postavil probleme, ki so ga pozneje spremljali, oziroma jih je v drugih oblikah podajal, tudi v vseh poznejših (in deloma tudi prejšnjih) literarnih delih, ki jih ni malo. Vsa obsežnost njegovega dela bo širši javnosti dostopnejša šele, ko bodo zaključena njegova »Izbrana dela«, ki jih urejuje sam, izdaja pa Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Ivan Pregelj se je rodil 27. oktobra 1883. pri sv. Luciji na Tolminskem. Oče in mati sta mu zgodaj umrla. Gimnazijo je dovršil v Gorici, potem pa je šel študirat na Dunaj slavistiko in germanistiko. Pozneje je bil profesor v Gorici, v Pazinu, v Idriji, v Kranju in nazadnje v Ljubljani na humanistični gimnaziji, kjer je še sedaj. Udejstvoval se je menda prav v vseh katoliških listih; svoje najboljše spise je priobčeval po večini v »Domu in svetu«, (»Plebanus Joannes«, »Azazel«, »Bogovec Jernej«, »Šmonca«, »Osmerno pesmi«, »Salve virgo Catharina ali Ljubljanski študentje«, »Usehli vrelci« i. dr.), poljudnejše pa zlasti v družinskih revijah in v ljudskih knjižnih družbah (»Mlada Breda«, »Peter Pavel Glavar«, »Zgodbe zdravnika Muznika«, »Božji mejniki«, »Magister Anton«, »Umreti nočejo« i. dr.). Nekatera od njegovih del so prevedena že tudi v druge jezike. Zanimiva, zlasti za študij njegovega dela in osebnosti, je tudi novela »Thabita kumi«, ki jo je priobčil letos v »Sodobnosti«.

Ivan Pregelj je še ves sredi snovanja in ustvarjanja, pa mu ob njegovem petdesetletnem jubileju želimo, da bi še dolgo tako ostal in nas bogatil s svojim delom.

M. Č.

Ob šestdesetletnici Heinricha Manna je napisal Rudolf Leonhard v berlinsko revijo »Die neue Rundschau« članek, ki ga priobčujemo v prevodu:

Nemški pisatelj, ki pride v druge dežele, recimo v Francijo, ali pa celo tam ostane, občuti ob nekem vsakdanjem dejstvu globoko in žal onemoglo zavist: da sta drugod literatura in literat trdno zvezana z življenjem naroda, njegovih razredov in skupin, in da tedaj tod literatura ne samo nekaj velja, marveč tudi zares pomeni. Ne ozi-
rajam^o se na probleme v Rusiji, kjer je literatura državna, zdaj nemara že organska funkcija. Črtajmo, recimo, iz sodobne Francije francoske pisatelje, tudi samo sedanje — in bila bi brez te integrirajoče sestavine tako spremenjena, da bi lahko rekli, Francije sploh ni več. Vzemi Nemčiji njene pisatelje, nesrečneže, ki so prisiljeni živeti in delati v brezračnem prostoru, ali pod nekakšnim bleščečim steklenim pokrovom — Nemčija okrog tega pokrova bi se sploh ne spremenila; še opazila ne bi, da je izginil pokrov (da ne govorimo o njegovi vsebini), kaj šele, da bi ji bilo zanj žal ali da bi to občutila kot izgubo. To strahotno osamljenost sredi naroda, ki z njim ne more navezati pravih odnosov, je moral občutiti vsak nemški pisatelj in vsak jo še občuti — morda se je od sodobnikov posrečilo le dvema ali trem, da so predrli lesketajočo se steno in da jih javnost ne more več pogrešati; da jih ne samo občuduje, marveč tudi sliši; ne samo sliši, marveč tudi posluša; da učinkujejo — da ne pripadajo literarni zgodovini, marveč živi in tvorni življenjski stvarnosti.

O Jeanu Jacquesu Rousseauju pravi Heinrich Mann v eseju »Duh in dejanje« — da je dosegel več kakor le kdo izmed pišočih: narod je storil, kar je pisatelj mislil. V Nemčiji je prepad med mislijo in dejanjem večji kakor kjerkoli na svetu; kdo v Nemčiji je kdaj več ali močneje ali nujneje »učinkoval« kakor Heinrich Mann, ki je eno ali celi dve generaciji, tudi misleče in delujoče ljudi med njimi, prepričal ali celo oblikoval.

Eno ali dve generaciji — doslej; in nihče se ne more odreči temu vplivu ali ga znikati. Na eno ali dve generaciji je doslej in na dokaj nadaljnjih bo še vplivalo njegovo delo. Zakaj mož, ki mu je pravkar šestdeset let, je sam — in za vse one, ki žive izven knjižnic, disertacij in propagandnih spisov — dovršil v Nemčiji duhovni razvoj od — recimo — 1780 do 1918. Razširil je literarno, estetsko, filozofsko ideologijo v moderno vse obsegajočo ideologijo. Pripeljal je to ideologijo, ki je zašla na stranpota, nazaj v stvarnost in vrnil njenemu zakonodajstvu praktično, politično izvršilno oblast. Zastavil je najnujnejše probleme, ki jih kajpak ni mogel razrešiti, vendar pa je, kar je najvažnejše, našel način za razrešitev, ki ga ni samo uporabil, marveč se oblikovno že izživljal v njem in ga dovršil.

Hkratu je premagal naturalizem kot umetnostno teorijo in antinomistično teorijo, preden je še kdo pogruntal, da ga bo treba premagati; in hkratu je ustvaril tip nemškega romana — ali, za Nemčijo evropski roman.

Če ga imenujem prvega nemškega romanopisca — prvega po delu ob pričetku stoletja in v zgodovini prvega — ni to niti nesporazum, niti slab spomin, niti hvalisanje, marveč rezultat definicije in računa. Gotovo so bili v Nemčiji romani še pred romani Heinricha Manna, številni, obsežni in veliki romani, ali bili so — brez ozira na to, da so bili protinemški ali pa vsaj nenemški — docela subjektivni glede na to, kar je njihova zvrst obetala: razvojni ali vzgojni romani, ne pa preprosto: romani. Bili so izven pisateljevega življenja osamljeni, brez sosledja med seboj in celo brez vpliva; imeli smo romane, toda ne vrsto romanov; epičnega dela sploh ni bilo. Tega pomanjkanja ni povzročilo dejstvo, da v Nemčiji »ni bilo družbe«, kakor bi se dalo to opravičiti — ta priljubljeni izgovor je že v toliko zgrešen, ker zamenja formalno

organizacijo določenega razreda s celotnim sistemom razredov — marveč to, da v Nemčiji ni bilo družabnega čuta. Res, bilo je veliko družabnih filozofij in socioloških sistemov, katerih veljava je zrastle celo preko onega dela sveta, ki ga je nemška znanost vodila, ali družabnega čuta pač ni bilo, ne hijerarhičnega, ne demokratičnega, ne kakršnegakoli drugega.

Heinrich Mann je zemljepisno in družabno doma tam, kjer so bili zametki takega čuta še najbolj vidni, in doživel ga je toliko močneje, kolikor mu ga je mešana kri v njem spet zatemnila in napravila iz njene nemške oblike problem. Mogel in moral je to nemško obliko, ki je v Nemčiji po tragični usodi, kakor vse rešitve, nastala prepozno, moral jo je uvrstiti v humanistično evropsko obliko; on, ki je v svoji mladosti videl, kako je Nemčija postala nacionalna država (ali dve tretjini nacionalne države), ne da bi postala narod. Njegova neznanska moč je bila takšna, kakršna je pri nas redka; znal je pregledati nemški položaj hkratu odzunaj in odnotraj, odnotraj in odzgoraj, in mogel je to zlasti zaradi svoje epkse nadarjenosti.

Tako je ustvaril največje, prvo veliko epsko delo v Nemčiji. Zakaj kakor je vsak njegov roman — pri vsej svoji notranji eksplozivnosti — v sebi zaključen, kakor je železno sklenjena velika oblika, tako tvorijo vsi njegovi romani, naj so še tako različni v dejanju, figuraciji in v ritmu, nekako tako kakor »Človeška komedija« ali »Rougon Maquartovi« enotno, zmerom delj segajoče, zmerom globlje zajemajoče delo, ki le v toliko ni zaključeno kakor pač svet sam ni dovršen. Ne samo, da v tem delu lahko potegnemo prečne spojnice od romana do romana, od figure do figure, od situacije do situacije, ti romani so zavisni med seboj, drug drugemu pripadajo kakor kritika in ideal, kakor opis in zahteva, kakor telo in duh, in kakor duh in dejanje. Črta ne pelje samo od »Indije Koromandije« (Im Schlaraffenland) do »Vélike stvari«, od »Unrata« do »Podanika«, marveč prav tako od Proporcije Ponti do Nore Schatichove, in celo Violanta Asiška in Katica Zilligova sta si sorodni po skrivnih, perverzih zakonih satansko paradoksnega sveta, kakršen je vsaj dandanes naš.

Te številne in čudne zveze med njegovimi deli so torej premočrtne in neposredne, ali pa so hiperbolične krivulje — kakršna je pač skupina, kamor spada po svojem načinu ta ali oni roman. Zakaj v tem enotnem, velikanskem epičnem delu lahko razločimo glede njegovih dveh sekularnih načinov dve skupini: — cum per multis granis salis — sociološko in bijološko. Te označbe so grobe; vendar pa ne motijo tako kakor recimo vzporedne označke: analitično-sintetično, ali kritično-konstruktivno.

Prav zato — če že skušamo opredeljevati — seže Heinrich Mann, ki je bil v svoji dobi strastnejši sodobnik kakor marsikateri njegovih vrstnikov in kakor malone vsi mlajši, globoko v bodoči čas. Zakaj vsako dobo je vodila posebna doktrina, vsaki je vladala posebna veda: po bogoslovju je vladala filozofija; le-tó je podrla in zanikala zgodovina; njo je zamenjala naravoslovna veda, ki sicer poteka iz zgodovine in le drugače in v drugi razsežnosti determinira; tej je sledilo sociojološko razdobje, ki še vedno traja, in za njim — ko bo kajpak to svoja dognanja uresničilo — bo prišla bijološka doba. Takrat bo »Podanik« zgodovinski dokument čudnega, toda obsežnega in polnega sodobnega življenja, in takrat bodo trije romani o vojvodinji Asiški — čeprav jih bodo takrat drugače brali — knjiga knjig.

Medtem ko polagamo dele tega dela na tehtnico ter oklevamo se igrackamo ob veličini užitka in v izobilju svoje hvaležnosti, in primerjamo, se zgodi — zdaj je čas spregovoriti, da je pravkar poteklo šestdeseto leto tega vélikega življenja — čudež; njegove sposobnosti se strnejo v novo rojstvo: vsi pisatelji njegove starosti, kakor malone zmerom pisatelji te starosti, spravljajo zadnjo žetev, razdele ostanke in izpi-

lijo zadnje okraske, on pa ujame nov ton, drug način: dosedanje metode zgošča do najvišje nujnosti, brez predsodkov se usmeri v docela spremenjeni čas, kakor bi njegovega dosedanjega dela ne bilo. Daleč pred vsemi šolami in gesli ustvarja docela novo, kleno, skoraj brezračno enodimenzijalno epiko, pri kateri je izdestiliriral zadnje iz malih in velikih reči tako, da ostane samo pretres po čistem gibanju, to pa izvira iz take globine, da bi bila že beseda »dinamično« za to novo podobo stare vrste pregroba — in preveč programatična. V tem novem načinu, kjer se sociološka kritika in bijološka statika strneta v eno, oblikuje, prikazujoč napetosti do neke čudno brezbrizne mladine, ki jo zna razločneje podati kakor ona sama, mogočno, tiransko, divje občutje zadnjih let: strah pred življenjem.

To je v epskem delu Heinricha Manna dejanje: da je sodobnemu romanu dal globino — in globini obliko, romanu torej veljavo. Da je večno, svetopisemsko vprašanje zastavil nanovo: kaj naj storimo, kako naj živimo — in da je z odgovorom stavil roman pod idejo, in da ga je, pravo umetnostno obliko meščanske dobe, razmeščanal in zrevolucioniral. Da je v njem, kot posamezni za ves narod, dovršil razvoj devetnajstega stoletja in načel dvajseto: kakor je iz liberalizma razvil demokracijo, kakor je poevropil nemški roman in ga napravil za steber evropejstva, tako vodi orjaška panorama njegovega sveta od sociološkega do bijološkega pojmovanja in v njun najdrznejši zaključek: v renesanso — ne: v rojstvo človeštva — onega človeštva, ki strahu pred življenjem ne bo več potrebovalo, ne trpelo več zaradi njega in ga ne občutilo več.

Ali ne pozabimo: zraven tega epskega dela stoji množica dram, ki samo zaradi veličine romanov in ker ljudje načelno in iz navade velikemu pripovedovalcu ne prisojajo posrečene drame, ne zaslužijo, da bi prešle v pozabo. Drame so prav tako teatralične kakor so k sreči, k naši sreči, romani pravi romani; ker so nastale iz najtesnejšega stika z današnjim življenjem in iz jasnega čuta za potrebe današnjega teatra; sodobne igre so to. »Zeitstücke«, od »Vélike ljubezni« do »Bibi« in čeprav je junakinja Madame Legros, avant la lettre. V veljavni gradnji njihovih prizorov gre prav tako za vélika in preprosta in še zmerom nerešena vprašanja našega, samo našega, docela našega življenja: za véliko ljubezen, za ono malo sreče, za trajanje in častihlepje, za vsak človeški odnos, za Eno Dvojnost: idejo in življenje.

In zraven so še eseji o osebah in rečeh: kot neposredni romani evropskih dogodkov so to dela junaške treznosti, klici epskega smisla za dejstvo, najjasnejši miselni zaključki iz strastnega dela.

Vse to je napisano v najbolj dognani nemščini, ki smo jo lahko brali po Heinrichu Kleistu. Njegov jezik ima prednosti vseh evropskih narečij; posrečita se mu južnjaško temni zvok in ostra stvarnost pametnega Nemca s severa; zdaj naivno in prožno vzklia kakor italijanščina; zdaj je spet nagel in bister kakor francoščina — in vse to obvlada ter ostane nemščina, ki je nekaj več kakor samo čista. To je romansko oblikovana, nenavadno bogata in barvita nemščina, to je nemški jezik evropskih romanov, evropskega romana, ki ga je ustvaril Heinrich Mann.

In kakšno obilje v tem delu! Koliko ljudi — ne psihologije: marveč človeških bitij! Kljub vsem teorijam odloča tole: samo ustvarjeni lik velja, že zato, ker samo ta lahko postane simbol. Samo, kadar ustvarja, lahko pesnik pričrkuje. Ta, Heinrich Mann, je v šestdesetih letih svojega življenja ustvaril svoj svet, in glej, naš je ta svet, kamor se zmerom znova hvaležni vračamo, da bi z njim hiteli zmerom naprej!

Poslovenil Filip Kalan.

da je bil eden izmed zadnjih francoskih navdušenih lokostrelcev Prosper Mérimée, čigar »Šentjernejsko noč« naročniki »Modre ptice« dobro poznajo. Streljal je vsak dan in to z lokom, ki mu ga je podaril brazilski cesar. Morda sta ostrina in prodornost njegovih stavkov in strelci v kaki zvezi s to nenavadno zabavo. Kdo ve!

da so v književnosti in v književnem delu važno poglavje naslovi. Od naslova povesti, romana, drame je dokaj odvisno zanimanje, ki ga delo neposredno vzbudi. Priti do dobrega naslova ni tako lahko, ker je sedanje čase manjvredna književnost veliko iznajdljivejša in izčrpava vse, celo najabsurdnejše možnosti. Sicer — to je stara svetopisemska resnica o otrocih tega sveta in o nespretnih dedičih boljšega. Zanimivosti iz izbiranja naslovov: Léon Bloy n. pr. je nabral več naslovov, jih prepisal z različnimi črnili in katera barva mu je v katerem naslovu najbolj ugajala, tista je odločala. Jules Renard je dvanajst različnih naslovov napisal na listke, vrgel vse skupaj v klobuk in potem po vseh pravilih žrebal. Roland Dorgelès, ki ga poznamo po romanu in filmu »Leseni križi«, nariše razne naslove na ovitke v obliki bodoče knjige in se potem po dolgem, natančnem preudarjanju odloči za tistega, ki najbolj ustreza očesu in občutju, zakaj, pravi, »da za človeka ni neznosnejše dediščine v poznejšem življenju kakor kak neroden naslov.«

da je Panait Istrati, romunsko-francoski pisatelj, ki njegovo delo poznamo tudi pri nas, dasi še ne iz slovenskih prevodov, začel novo vrsto del z naslovom »Življenje Adriana Zograffija«. Prvi zvezek tega velikega avtobiografskega književnega dela je izšel pred kratkim. To je »Tvrška Thüringer«. Pisatelj obljublja v uvodu, da bo to »najpoštenjši, najresnejši del« vsega njegovega književnega ustvarjanja. Seveda — če ga bo mogel dovršiti, saj je komaj zadnji mesec nekako okrevljal od hudega napada jetike in se iz Romunije vrnil v Pariz, kjer je vsa knjižna javnost s sočutjem spremljala potek njegove bolezni, zlasti še zaradi pretresljivih pisem, ki jih je pisal Fr. Mauriacu glede vere in poslednjih stvari.

da je stari šaljivec Bernard Shaw izdal pred nedavnim svoj prvenec »Immaturity« (Nezrelost), roman, ki ga je napisal 1880. in ga kot mlad, neznan človek brez službe ponujal založnikom po Londonu. Zdaj, po petdesetih letih, so se mu najbrž založniki ponujali zanj. Delo je ostalo, kakršno je bilo, pač pa se je izpremenil pisatelj po slovesu.

da ima najbrž malokateri izmed sodobnih evropskih pisateljev za sabo tako razburljivo življenje kakor Ernst v. Salomon, nemški desničarski književnik, ki mu po kakovosti del vendar gre še to ime. Rodil se je 1902. v Kielu v izseljenki francoski rodbini. Oče je bil visok policijski uradnik, padel je v vojski, mati pa Rusinja. Pisatelj je študiral kadetsko šolo v Karlsruheu, po vojski se je kot član nemških tajnih vojaških formacij klatil po Gornji Šleziji, se udeležil Kappove vstaje, vršil sabotažo po Poruhrju, izvrševal teroristična dejanja, sodeloval pri atentatu na Rathenauja, dobil zato pet let ječe, težko ranil po prestani kazni nekega komunista, in bil spet tri leta zaprt. Po l. 1928. je organiziral revolucijo v Schleswig-Holsteinu, za kar so ga aretirali, potem pa ga zaradi pomanjkanja dokazov izpustili. Po zmagi nacionalizma se je vrnil v Nemčijo, kjer zdaj objavlja avtobiografsko delo »Kadeti«.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Popravi: Na str. 356. v opombi beri »Novoje Vremja« in ne »Novoe«. Na str. 365. beri Bjelinski in ne Bielinsky.

**Salda-konte, štrance, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Bratje Piatnik v Radecah

pri Zidanem mostu

je najstarejša tovarna za papir v Jugoslaviji, ki izdeluje priznано najboljši in najfinejši papir za dokumente, vrednostne papirje, za trgovske in zemljiške knjige itd.

Zlasti izdeluje lin brezlesni papir vseh vrst in teže za tisk knjig, listov, brošur in vseh vrst tiskovin, pismeni in pisarniški papir, strojepisni papir, karton bel in barvast, dokumentni koncept itd. — Specialna tovarna za izdelavo risalnega papirja, papirja za kamenotisk, offsettisk in bakrotisk

Izdeluje tudi vse vrste srednjefinega papirja

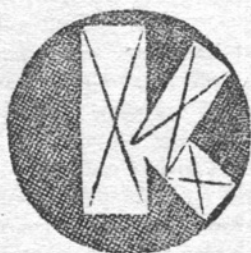
Naročila sprejema in izvršuje ter daje vsa pojasnila trdka

MERCINA IN DRUG

glavno zastopstvo in samoprodaja na veliko

Ljubljana, Kolodvorska ulica 8 — Telefon 22-32

Cene skrajno solidne, nižje od vseh inozemskih!

KVERTA "D-1"
"04"
LJUBLJANA
Kolovska c. 2 Vožarski pot 1

TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA

KLISARJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidnejše

KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13